



Finansira
Evropska Unija



SOCIJALNE USLUGE BLIŽE GRAĐANINU

IZVEŠTAJ MONITORINGA PROCESA
DECENTRALIZACIJE SOCIJALNIH USLUGA



SOCIJALNE USLUGE BLIŽE GRAĐANINU

IZVEŠTAJ MONITORINGA PROCESA
DECENTRALIZACIJE SOCIJALNIH USLUGA

SADRŽAJ

UVOD.....	8
CILJ.....	9
METODOLOGIJA	9
GEOGRAFSKI OBUHVAT	10
IZVRŠNI PREGLED	11
FUNKCIONALIZACIJA SOCIJALNIH USLUGA TOKOM PANDEMIJE.....	14
Povećana potražnja za socijalnim uslugama i značajan porast slučajeva nasilja u porodici	16
ODUGOVLAČENJE ZAKONODAVNOG PROCESA KOJI UREĐUJE SOCIJALNE USLUGE.....	18
Zakon o socijalnim i porodičnim uslugama.....	20
Zakon o finansijama lokalne samouprave.....	20
Formula finansiranja socijalnih usluga	21
FINANSIRANJE SOCIJALNIH USLUGA.....	22
Finansiranje socijalnih usluga sa opštinskog nivoa tokom 2021. Godine	23
Finansiranje centara za socijalni rad:	26
Finansiranje nevladinog sektora:	28
OPŠTINSKI KAPACITETI ZA SOCIJALNE USLUGE.....	36
Kapaciteti direkcija za zdravstvo i socijalnu zaštitu u upravljanju socijalnim uslugama.....	37
Kapaciteti centara za socijalni rad u pružanju socijalnih usluga	40
IZVEŠTAVANJE	42
INSPEKCIJA SOCIJALNIH USLUGA	45
PRAĆENJE SOCIJALNIH USLUGA	48
LICENCIRANJE SOCIJALNIH USLUGA	49
ZAKLJUČAK	50
PREPORUKE	52
PRILOZI	56

Ova aktivnost je omogućena u okviru projekta „Zajednička akcija za decentralizaciju“, projekta finansiranog od strane Evropske unije i kojim upravlja Kancelarija EU na Kosovu, a koji sprovodi Koalicija NVO za zaštitu dece na Kosovu – KOMF u partnerstvu sa Organizacijom za decu bez roditeljskog staranja – OFAP, SOS Dečija sela Kosovo i KMOP.

Sadržaj ove publikacije je isključiva odgovornost konzorcijuma predvođeno od KOMF-a i ne održava nužno stavove Evropske unije.

Autori:

Bukurezë Surdulli, specijalista za praćenje i istraživanje u KOMF-u

Donjetë Kelmendi, Izvršna direktorka KOMF-a

ZAHVALNOST

U ime zajedničke misije za zaštitu, poštovanje i unapređenje prava deteta na Kosovu, Koalicija NVO za zaštitu dece – KOMF zahvaljuje se svima koji su doprineli izradi ovog izveštaja, koji ima za cilj da podstiče i pomogne okončanju procesa decentralizacija socijalnih usluga.

KOMF se posebno zahvaljuje svima koji su bili angažovani i uključeni u realizaciju ovog praćenja:

- Centrima za socijalni rad u Prištini, Prizrenu, Peći, Uroševcu, Kosovu Polju, Lipljanu i Kamenici;
- Opštinskim direkcijama za zdravstvo i socijalnu zaštitu u Prištini, Prizrenu, Uroševcu, Kosovu Polju, Lipljanu i Kamenici;
- Ministarstvu finansija, rada i transfera - Odeljenju za socijalnu i porodičnu politiku i Odeljenju budžeta;
- Nevladinim organizacijama

SKRAĆENICE

AKTI	Omladinska organizacija – AKTI
COVID-19	Koronavirus bolest
ODSZ	Opštinska direkcija za socijalnu zaštitu
OSPP	Odeljenje za socijalne i porodične politike
DSK	Down Syndrome Kosova
ODZSZ	Opštinska direkcija za zdravstvo i socijalnu zaštitu
NIJZK	Nacionalni institut za javno zdravlje na Kosovu
KPD	Konvencija o pravima deteta
KOMF	Koalicija nevladinih organizacija za zaštitu dece
ZFLS	Zakon o finansijama lokalne samouprave
ZSPU	Zakon o socijalnim i porodičnim uslugama
ZLS	Zakon o lokalnoj samoupravi
NOPM	Mreža mirovnog pokreta
MALS	Ministarstvo administracije lokalne samouprave
MF	Ministarstvo finansija
MR	Memorandum o razumevanju
MFRT	Ministarstvo finansija, rada i transfera
MRSZ	Ministarstvo rada i socijalne zaštite
MVPT	Centar za zaštitu žrtava i prevenciju trgovine ljudima
NVO	Nevladine organizacije
CSR	Centar za socijalni rad
AU	Administrativno uputstvo

UVOD

Socijalne i porodične usluge obuhvataju zaštitu i neposredno pružanje socijalne zaštite, savetovanje, ili u posebnim slučajevima, materijalnu pomoć licima u socijalnoj potrebi. Dok su pružaoci socijalnih usluga javne ustanove i nevladine organizacije.

Decentralizacija socijalnih usluga je počela 2009. godine, kada su nadležnosti prenete sa centralnog nivoa na opštine Kosova. Svrha decentralizacije socijalnih usluga je da ove usluge budu što bliže građanima. Međutim, ovaj proces još nije okončan.

Na Kosovu, socijalne usluge su uređene Zakonom br. 02 / L-17 o socijalnim i porodičnim uslugama, Zakon br. 04 / L-081 o izmenama i dopunama Zakona br. 02 / L-17 o socijalnim i porodičnim uslugama i Zakon br. 03 / L-040 o lokalnoj samoupravi. Prema ZSPU-u, Ministarstvo finansija, rada i transfera je institucija odgovorna za sve politike, licenciranje, praćenje, inspekciju i regulatorna pitanja koja se odnose na rad i socijalnu zaštitu. Pored toga, MFRT reguliše i nevladin sektor u pružanju socijalnih usluga, koji je odgovoran za licenciranje nevladinih organizacija za socijalne usluge. Dokle, prema ZLS-u, opštine imaju pune i izričite nadležnosti za pružanje socijalnih i porodičnih usluga. Opštine imaju mandat da preuzmu odgovornost za svoja pitanja socijalne zaštite i upravljaju centrima za socijalni rad. CSR su javne institucije osnovane na opštinskom nivou za pružanje relevantnih usluga. Što se tiče finansiranja socijalnih usluga, prema Zakonu o finansiranju lokalne samouprave, one se finansiraju iz opšteg granta i opštinskih sopstvenih prihoda.

Ovaj izveštaj praćenja podnosi nalaze u vezi sa stanjem socijalnih usluga i daje preporuke relevantnim institucijama u cilju poboljšanja socijalne zaštite.

CILJ

Izveštaj o praćenju procesa decentralizacije socijalnih usluga za 2021. godinu, kao osnovni cilj ima odražavanje postojećeg stanja o sprovođenju ovog procesa u celosti. Izveštaj prikazuje podatke o stanju socijalnih usluga koje se pružaju građanima u potrebi, zakonodavnim procesima, finansiranju socijalnih usluga, izveštavanju o socijalnim uslugama, praćenju i inspekciji socijalnih usluga, izazovima i potrebama pružalaca socijalnih usluga za 2021. godinu.

Dalje, izveštaj o praćenju pruža konkretne nalaze i preporuke za poboljšanje stanja tamo gde su uočeni nedostaci. Sve preporuke su zasnovane na dokumentima, istraživanjima, međunarodnoj i domaćoj praksi, kao i preporukama aktera odgovornih za sprovođenje procesa decentralizacije.

Takođe, ovaj izveštaj ima za cilj uporediti napredak procesa decentralizacije između 2019. i 2020. godine.

METODOLOGIJA

Metodologija izrade izveštaja zasniva se na prikupljanje podataka na osnovu kvalitativne metode koja obuhvata teorijsku analizu i istraživanje na terenu. Konkretno, ovaj izveštaj o praćenju zasnovan je na:

- Analizu zakonodavstva;
- Analiza relevantnih publikacija;
- Intervjue sa relevantnim predstavnicima iz oblasti socijalnih i porodičnih usluga.

Konkretno, obavljena su ukupno 23 intervjuja u sedam opština na Kosovu. Intervjui su obavljani sa predstavnicima centralnog i opštinskog nivoa:

- Tri (3) intervjua sa predstavnicima Ministarstva finansija, rada i transfera;
- Šest (6) intervjua sa predstavnicima Direkcija za zdravstvo i socijalnu zaštitu u šest (6) opština na Kosovu;
- Sedam (7) intervjua sa predstavnicima Centara za socijalni rad u sedam (7) opština na Kosovu;
- Osam (8) intervjua sa predstavnicima organizacija civilnog društva

Pandemija Covid-19 uticala je na načinu organizovanja intervjua. Zbog mera za sprečavanje Covid-19, KOMF je većinu intervjua obavio putem virtuelnih platformi. KOMF je obavio dva (2) intervjua fizički i dvadeset jedan (21) intervjua u virtuelnoj formi. Glavni izazov u obavljanju intervjua bila je promena direktora opštinskih Direkcija za socijalnu zaštitu kao rezultat opštinskih izbora, gde su direktori opština koji su bili predmet praćenja imenovani u početku 2022. To je dovelo do poteškoća u kontaktiranju, intervjuisanju i dobijanju informacija od novih direktora za decentralizaciju socijalnih usluga za 2021. godinu. Ipak, direktorima je preporučeno da obave intervjue/sastanke zajedno sa službenicima socijalnih usluga koji su bili deo procesa tokom 2021. godine. Od sedam (7) direktora za socijalnu zaštitu, sa jednim (1) od njih intervjua nije obavljen zbog nedostatka pristanka na zahtev za intervjua.¹

GEOGRAFSKI OBUHVAT

Praćenje je ostvareno sa predstavnicima iz sedam opština Kosova: Prištine, Prizrena, Peći, Uroševca, Kosovo Polja, Lipljana i Kamenice.

Odabir opština je urađen tako da bi se:

- Obezbedila geografska obuhvaćenost Kosova;
- Uključile opštine sa većim brojem stanovnika i posledično sa većim brojem socijalnih slučajeva kao što su opštine Priština, Prizren, Peć, Uroševac;
- Uključile male opštine, ali sa većim brojem socijalnih problema, kao što je opština Kosovo Polje;
- Uključile opštine sa najvećim brojem etničkih manjinskih zajednica na Kosovu, kao što su opštine Lipljan i Kamenica.

¹ Opštinska direkcija za socijalnu zaštitu u opštini Peć nije vratila odgovor na zahtev za intervjua



**IZVRŠNI
PREGLED**

IZVRŠNI PREGLED

U odnosu na 2020. godinu, kada su socijalne usluge bile ograničene zbog mera za sprečavanje Covid-19, u 2021. godini socijalne usluge su funkcionalizovane i postale dostupne građanima kojima je potrebna. U 2021. godini došlo je do prilagođavanja pružalaca usluga sa situacijom pandemije. Treba napomenuti da se tokom 2021. godine povećavala potreba za socijalnim uslugama, dok se kapacitet pružalaca socijalnih usluga nije povećavao.

Započeti zakonodavni procesi koji uređuju socijalne usluge i njihovo finansiranje nastavili su da se odugovlače i nisu uspele da se okončaju. Uprkos predviđanja Vladinog zakonodavnog plana za 2021. godinu, dva glavna nacrt zakona za koje se očekuje da će uticati na decentralizaciju i unapređenje socijalnih usluga, a to su Zakon o socijalnim i porodičnim uslugama i Zakon o finansiranju lokalne samouprave, nisu usvojena. Pored nedostatka političke volje da se unapredi usvajanje ova dva nacrta zakona, veliki uticaj imali su i pandemija i izborni procesi koji su se dogodili u 2021. godini.

Finansiranje socijalnih usluga ostaje glavni izazov u pružanju socijalnih i porodičnih usluga za 2021. godinu. Niti u 2021. godini nije bilo napretka u pogledu decentralizacije budžeta za socijalne usluge, zbog ne usvajanja nacrta zakona o finansijama lokalne samouprave. Uprkos upornim preporukama civilnog društva, Ministarstvo finansija, rada i transfera i opštine nisu uspostavile održivu šemu nabavke socijalnih usluga. Podrška nevladinom sektoru i dalje se pruža kroz kratkoročne subvencije, što se ne smatra održivim formom finansiranja. Vredi pomenuti i činjenicu da je Ministarstvo finansija, rada i transfera povećalo iznos finansiranja usluga nevladinog sektora u odnosu na 2020. godinu. Takođe, od sedam opština koje su bile predmet praćenja, napredak je ostvarila Opština Priština koja je u poslednje tri godine zabeležila povećanje finansiranja nevladinog sektora.

Tokom 2021. godine kapaciteti opština za upravljanje i pružanje socijalnih usluga i dalje su bile manjkave kao i prethodne dve godine. Nedostatak stručnog osoblja u socijalnim uslugama u okviru ODZSZ-a je prijavljen kao ključna poteškoća u upravljanju uslugama. U svim opštinama, ODZSZ i CSR imaju potrebu za povećanje broja osoblja, posebno broj službenika za socijalne usluge i povećanje kapaciteta finansijskih službenika. Prosečan broj slučajeva koje obrađuje službenik socijalne službe u Centru za socijalni rad u Prizrenu je 170 slučajeva. Opštine i CSR nisu pripremljeni za planiranje budžeta i upravljanje socijalnim uslugama. Nedostaju aktivnosti izgradnje kapaciteta za planiranje i upravljanje budžetom, nedostaje procena potreba u svakoj opštini i odgovarajuća saradnja između CSR i ODZSZ-a

za izradu zajedničkog budžetskog planiranja u skladu sa ovim potrebama. Planiranje budžeta opština ima tendenciju da ponovi prethodna planiranje budžeta, bez ikakve stvarne i ažurirane procene potreba građana za socijalnim uslugama.

Mandat praćenja i inspekcije socijalnih usluga i dalje je nejasan i nedefinisan. Jedinici za praćenje i inspekciju u okviru MFRT-a nedostaju ljudski kapaciteti za sprovođenje inspeksijskih procesa. Takođe, ova Jedinica još uvek nema izvršna ovlašćenja, što pokazuje bledu ulogu inspekcije među pružaocima socijalnih usluga.

U 2021. godini, nijedan od pružalaca usluga nije imao odgovarajući nadzor od strane opština – ODZSZ-a ili spoljnog praćenja. Opštine nemaju potrebne instrumente i kapacitete za sprovođenje procesa praćenja za pružaoce socijalnih usluga



FUNKCIONALIZACIJA SOCIJALNIH USLUGA TOKOM PANDEMIJE

FUNKCIONALIZACIJA SOCIJALNIH USLUGA TOKOM PANDEMIJE

Na osnovu podataka praćenja, 2021. godina u odnosu na 2020. godinu, je bila lakša u smislu prilagođavanja u pružanju socijalnih usluga tokom pandemije. Međutim, pandemija je značajno pogoršala položaj ugroženih grupa i to je dovelo do povećanja broja slučajeva kojima su potrebne socijalne usluge.

Pružanje socijalnih usluga od strane centara za socijalni rad i nevladinih organizacija vrši se u potpunosti u skladu sa odlukama i merama koje je Vlada preduzela za sprečavanje Covid-19.

Pandemija je nesumnjivo uticala na socijalnu, zdravstvenu i obrazovnu zaštitu dece, iako se ne zna tačan stepen indirektnog uticaja, koji će, po mišljenju mnogih stručnjaka u ovoj oblasti, imati mnogo posledica i dugo će biti prisutan u životu dece.²

Prema nevladinim organizacijama koje su bile deo praćenja, prekid i obustava socijalnih usluga za decu negativno su uticali na njihov napredak. Ova stagnacija je posebno primećena kod dece sa ograničenim sposobnostima koja su bila korisnici socijalnih usluga u okviru dnevnih centara. Iako su usluge prilagođene da se pružaju kroz virtuelne forme koje su imale za cilj i jačanje veština roditelja da razvijaju određene aktivnosti i usluge kod kuće, njihov uticaj je bio bled u porastu napretka dece.

To je takođe evidentirano u godišnjem izveštaju Narodnog advokata u kome se navodi da je prekidom i obustavom pojedinih usluga pogoršan zdravstveni status dece, među kojima i dece sa ograničenim sposobnostima. Dakle, prekid i obustavljanje fizioterapijo-rehabilitacionih terapija, psiho-socijalnih savetodavnih terapija i svakodnevnih programa podrške lišili su decu sa ograničenim sposobnostima osnovne usluge terapijske rehabilitacije. Prema istom izveštaju, to je u određenim slučajevima moglo da ugrozi život i razvoj dece. Štaviše, teret pružanja ovih usluga je pao na roditelje ili njihove staratelje. Ovo opterećenje je, pored finansijskog aspekta, u velikoj meri otežano u pronalaženju alternativa kako se deci ne bi se uskratili planirane usluge.³

² Specijalni izveštaj "Hitna situacija u zdravstvu i uticaj pandemije COVID-19 na ljudska prava u Republici Kosovo", Ombudsman, <https://oik-rks.org/2021/12/10/raport-i-vecante-emergjenca-shendetesore-dhe-ndikimi-i-pandemise-covid-19-ne-te-drejtat-e-njeriut-ne-republiken-e-kosoves/>

³ Godišnji izveštaj 2021, Narodni advokat, <https://oik-rks.org/2022/03/31/raporti-vjetor-2021/>

Uprkos mera ograničenja u pojedinim periodima, tokom 2021. godine pružaoci socijalnih usluga su nastavili da rade i nesmetano pružaju usluge osobama kojima je to potrebno.

Pružaoци usluga su naveli da niti u 2021. godini nije im dostavljen nikakav poseban priručnik ili smernice o pružanju socijalnih usluga u pandemiji, od Ministarstva zdravlja ili bilo kog drugog nadležnog organa. Smernice, koje je odobrilo Ministarstvo zdravlja, ne sadrže konkretne preporuke ili smernice za pružanje direktnih socijalnih usluga u dnevnim centrima tokom pandemije, centrima dnevnog zbrinjavanja, prihvatalištim a i domovima sa osnovom u zajednici. Prema rečima direktora Centra za socijalni rad u Kamenici Rifata Hajdarija, bilo je slučajeva kada su morali da posećuju kuću i izbegavaju kontakt sa porodicom, a u tim slučajevima nisu imali konkretna uputstva kako da se ponašaju ali su socijalni radnici pokušavali da postupaju u skladu sa opštim preporukama Nacionalnog instituta za javno zdravlje na Kosovu.⁴ Uprkos tome, prema rečima Liridone Zogaj, izvršne direktorke Dnevnog centra „Pema“, opštinski akteri su tokom 2021. godine bili ujedinjeni u pružanju podrške u odnosu na 2020. godinu i organizacija je bila spremnija u pružanju usluga.⁵ Bilo je slučajeva kada su organizacije prilagodile slične smernice za pružanje socijalnih usluga. Organizacija Down Syndrome Kosova, koristio je i prilagodio priručnik MONT-a za povratak u škole radi pružanja socijalnih usluga⁶.

Da bi pristigao u pomoć pružaocima socijalnih usluga, KOMF je objavio Vodič za prevenciju Covid-19 u socijalnim uslugama u decembru 2021. godine.⁷

Povećana potražnja za socijalnim uslugama i značajan porast slučajeva nasilja u porodici

U 2021. godini, kao i u prethodnoj 2020. godini, pružaoci socijalnih usluga su se suočili sa povećanjem broja slučajeva kojima su socijalne usluge potrebne, posebno sa povećanjem broja slučajeva nasilja u porodici. U opštini Kosovo Polje u 2021. godini, CSR je resio 140 slučajeva nasilja u porodici, sa povećanjem od preko 50% u poređenju sa prethodnim godinama, gde je broj slučajeva nasilja u ovoj opštini bio 40-50 slučajeva godišnje. Drugi problem u ovoj opštini je povećanje broja dece na ulici zbog brojnih prekida procesa nastave. Jedini vid podrške koji je CSR uspeo da pruži je slanje dece u dnevni boravak za decu sa

⁴ Intervju sa Rifatom Hajdarijem, direktorom Centra za socijalni rad u opštini Kamenica, 10.02.2022

⁵ Intervju sa Liridonom Zogaj, izvršnom direktorkom Dnevnog boravka Pema, 09.02.2022

⁶ Intervju sa Ermirom Šabani, nacionalnim vođom programa Službe za osobe sa Down Syndrome Kosovo, 3. februar 2022.godine

⁷ Smernice za prevenciju Covid-19 u socijalnim službama, KOMF, 2021, <https://komfkosova.org/udhezues-per-parandalimin-e-covid-19-ne-sherbime-sociale/>

ulice organizacije Terre des hommes, koja se nalazi u Prištini.⁸ U opštini Uroševac, takođe broj slučajeva za socijalne usluge je povećan u poslednje dve godine. U 2021. godini rešeno je 27 slučajeva nasilja u porodici, što je najveći broj slučajeva u poslednjih 10 godina, u ovoj opštini.⁹ U opštini Kamenica, takođe postoji značajan porast slučajeva nasilja u porodici u 2021. godini. CSR je u 2021. godini resio 30 slučajeva nasilja u porodici, dok je 2020. godine bilo 12 slučajeva nasilja u porodici. Takođe, uočena je neslaganja u slučajevima druge prirode kao što je ophođenje prema deci sa asocijalnim ponašanjem gde je 2021. godine bilo 22 slučaja dok je u 2020. godini bilo 3 slučaja, dece u sukobu sa zakonom gde je 2021. godine bilo 24 slučaja. dok je u 2020. godini rešeno 9 slučajeva, odnosno zlostavljana deca gde je u 2021. godini rešeno 10 slučajeva dok u 2020. godini nijedan slučaj.¹⁰ U opštini Prizren, CSR je 2021. godine obradio 120 slučajeva nasilja u porodici, dok je u 2020. godini obrađeno ukupno 70 slučajeva.¹¹ U odnosu na 2020. godinu, u Opštini Priština beleži se porast slučajeva nasilja u porodici. CSR u Prištini je 2020. godine obradio 178 slučajeva nasilja u porodici, dok je u 2021. godini obradio 2019 slučajeva nasilja u porodici.¹²

Da je povećana potražnja za socijalnim uslugama, tvrde i pružaoci usluga iz nevladinog sektora. Uprkos radnom okruženju tokom pandemije, svi su izjavili da su imali različite izazove u pružanju usluga. U organizaciji Down Syndrome Kosova, broj slučajeva povećan tokom pandemije u odnosu na broj statičkih korisnika, iznosio je 35 slučajeva dece (9 Priština, 21 Prizren i 5 Uroševac).¹³ Dokle, u dnevnom boravku „Pema“ došlo je do povećanja broja slučajeva, posebno do povećanja upućivanja predmeta koji dolaze direktno iz porodica. Prema rečima direktorke ovog centra, Liridone Zogaj, na početku osnivanja dnevnih centara najviše upućivanja stižu iz CSR, dok poslednjih godina upućuju uglavnom porodice.¹⁴ To ukazuje sve veću svesnost porodica o važnosti dobijanja usluga za decu kojoj su potrebne socijalne usluge.

U Centru za zaštitu žrtava i prevenciju trgovine ljudima izazov je bio pružanje usluga van centra i usluga reintegracije. Prema Teuti Abraši, direktorki MVPT, proces reintegracije je stagnirao tokom 2021. godine zbog mera sprečavanja pandemije, gde je često došlo do prekida rada.¹⁵

⁸ Intervju sa Abazom Gjigolijem, direktorom Centra za socijalni rad u opštini Kosovo Polje, 2. februar 2022.godine

⁹ Intervju sa Adelinom Redžepi, direktorkom Centra za socijalni rad u opštini Uroševac, 16. februar 2022.godine

¹⁰ Intervju sa Rifatom Hajdarijem, direktorom Centra za socijalni rad u opštini Kamenica, 10.02.2022.godine

¹¹ Podatke dostavio Kumrije Bytyqi, Centar za socijalni rad u opštini Prizren, 13. april 2022.godine

¹² Intervju sa Blerimom Šabanijem, direktorom Centra za socijalni rad u opštini Priština, 11. februar 2022.godine

¹³ Intervju sa Ermirom Šabani, nacionalnim liderom programa usluga za osobe sa Down Syndrome Kosova, 3. februar 2022.godine

¹⁴ Intervju sa Liridonom Zogaj, izvršnom direktorkom Dnevnog boravka „Pema“, 09.02.2022.godine

¹⁵ Intervju sa Teutom Abraši, izvršnom direktorkom Centra za zaštitu žrtava i prevenciju trgovine ljudima, 1. februar 2022.godine



**ODUGOVLAČENJE ZAKONODAVNOG PROCESA
KOJI UREĐUJE SOCIJALNE USLUGE**

ODUGOVLAČENJE ZAKONODAVNOG PROCESA KOJI UREĐUJE SOCIJALNE USLUGE

Na osnovu analize zakonskog okvira, u Zakonu br. 02 / L-17 o socijalnim i porodičnim uslugama, Zakon br. 04 / L-081 o izmenama i dopunama zakona br. 02 / L-17 o socijalnim i porodičnim uslugama i Zakon br. 03 / L-049 o finansijama lokalne samouprave.¹⁶

Oba nacrt zakona, Zakon o socijalnim i porodičnim uslugama i Zakon o finansijama lokalne samouprave, počeli su sa izradom u 2018. godini. Iako su već odavno finalizovani, zbog nedostatka političke volje, pandemije Covid-19 i političke nestabilnosti situacije u zemlji ova dva predloga zakona nisu usvojena ni tokom 2021. godine. O tome svedoči i Izveštaj o napretku za 2021. godinu u kome se navodi da nije bilo napretka u zakonodavnim reformama za reorganizaciju fondova i nadležnosti između centralne vlade i opština, da odredi finansiranje opština na osnovu jasnih, pravičnih i transparentnih kriterijuma, kao i da stvori poseban grant za socijalne usluge.¹⁷

Dana 14. februara 2021. godine održani su prevremeni izbori za Skupštinu Republike Kosovo, gde je nakon formiranja nove vlade došlo do suštinskih promena u organizaciji ministarstava. Ovom prilikom se Ministarstvo socijalne i porodične zaštite, koje je bilo nadležno za socijalnu zaštitu i socijalne programe, spojilo sa Ministarstvom finansija, rada i transfera. Tako su socijalne usluge i socijalni transferi prešli na MFRT. To je dovelo do zastoja u nastavku rada jer se jedno vreme nije znalo kako će biti organizovana ministarstva.

Međutim, prema rečima direktora Sektora za socijalne i porodične politike u okviru MFRT, u 2021. godini je bio veći fokus na socijalnim programima u odnosu na 2020. godinu. Takođe, i pored toga što nisu usvojeni predviđeni zakoni, MFRT je uspeo doraditi jedan broj podzakonskih akata u delu zakonodavnog programa. Makfirete Šamoli, direktorka CSR u opštini Lipljan, navela je da planovi vlade za 2021. godinu kao proces nisu bili ometani od pandemije. Prema njenim rečima, više odlaganja od faktora pandemije doneli su izbori, konstituisanje Skupštine, ministarstava, odbora, odlaganje planova za zakonodavnu reformu itd. I Baškim Rakaj iz CSR u Prizrenu smatra da zakonodavne inicijative nisu blokirane pandemijom, jer se aktivnosti i radionice odvijaju normalno.¹⁸ Direktor ODZSZ u Lipljanu

¹⁶ Zakon o finansijama lokalne samouprave, <https://gzk.rks-gov.net/ActDetail.aspx?ActID=2525>

¹⁷ Izveštaj Evropske komisije o Kosovu za 2021. godinu, <file:///C:/Users/Lenovo/Downloads/Kosovo%202021%20report.PDF>

¹⁸ Intervju sa Baškimom Rakajem, socijalnim radnikom, Centar za socijalni rad u opštini Prizren, 10. februar 2022. godine

Shkelzen Hajdini smatra da pandemija nije uticala na ranije započete procese i da ne treba da se koristi kao izgovor za odlaganje procesa.¹⁹

Zakon o socijalnim i porodičnim uslugama

Na osnovu nalaza izveštaja o praćenju KOMF-a, uloge i odgovornosti institucija na centralnom i opštinskom nivou na Kosovu nisu jasno definisane. Institucije na oba nivoa i dalje imaju nejasnoće u svojim odgovornostima u pogledu socijalnih usluga. Konkretno, najveće nesigurnosti u vezi sa decentralizacijom odnose se na uspostavljanje novih ustanova socijalne zaštite, upravljanje, ugovaranje, izveštavanje, praćenje i komunikaciju. Stoga se preporučuje da se ovi nedostaci otklone u okviru Nacrta zakona o socijalnim i porodičnim uslugama.

Planom rada Vlade i Planom zakonodavstva za 2021. godinu, predviđena je izrada i usvajanje novog Zakona o socijalnim i porodičnim uslugama od strane Vlade do decembra 2021. godine, u cilju razvoja duboke reforme socijalnih usluga. Iako je ovaj Nacrt zakona finalizovan i usaglašen od strane radne grupe u oktobru 2021. godine, ni ove godine nije usvojen. Takođe, tokom 2020. godine bilo je predviđeno da ovaj Nacrt zakona bude usvojen do novembra 2020. godine, ali se tako nešto nije dogodilo, jer je Radna grupa procenila da je na Nacrtu zakona još potrebna intervencija.²⁰

Tokom 2021. godine KOMF je nastavio da podržava izradu Zakona o socijalnim i porodičnim uslugama. KOMF je u saradnji sa Ministarstvom finansija, rada i transfera održao četiri radionice sa radnom grupom koje su se bavile konkretnim komentarima i preporukama koje je KOMF dao na osnovu stava KOMF-a o Zakonu o socijalnim i porodičnim uslugama. Kao rezultat toga, odobreni su predlozi KOMF-a za razvrstavanje usluga u tri kategorije: primarne, sekundarne i tercijarne. Predlozi za integraciju socijalnih usluga sa sektorom obrazovanja i zdravstva, razvoj otvorene šeme za pružanje socijalnih usluga između javnih, nevladinih i privatnih pružalaca, jačanje inspekcije kroz davanje izvršnih ovlašćenja, licenciranje usluga pružene od javnih ustanova itd.

Zakon o finansijama lokalne samouprave

Socijalne usluge su u sopstvenoj nadležnosti opštine i na osnovu Zakona o finansijama lokalne samouprave finansiraju ih opštine kroz dva izvora finansiranja, a to su opšti grant

¹⁹ Intervju sa Škelzenom Hajdinijem, direktorom za zdravstvo i socijalnu zaštitu, Opština Lipljan, 22. mart 2022.godine

²⁰ Socijalne službe za vreme pandemije, april 2021.godine https://komfkosova.org/wp-content/uploads/2021/04/Raport-i-Monitorimit-2021-Shqip_compressed.pdf

i opštinski sopstveni prihodi. Opšti grant je zatvoreni grant sa 10% projektovanog prihoda koji će morati da se prikupi centralno tokom kalendarske godine. Ali problem za socijalne usluge počinje upravo ovde, jer ovaj način ne garantuje da će biti dovoljno budžetskih izdvajanja da bi se obezbedila minimalna sredstva za socijalne usluge. To je zato što ne postoji formula finansiranja za izdvajanje iznosa za socijalne usluge, s obzirom da se iz ovih iznosa budžetiraju sva odeljenja za operativne i kapitalne rashode. Kako ova opštinska funkcija ne bi ostala po volji opštinskog nivoa, predlaže se kreiranje Specifičnog granta za socijalne usluge.

Tokom 2019. godine izrađen je novi Nacrt zakona o finansijama lokalne samouprave, gde je po prvi put, nakon mnogo napora i kontinuiranog zagovaranja, predviđeno i uvršteno u Nacrt zakona kreiranje Posebnog granta za socijalne usluge. Nacrt zakona je prošao fazu javnih konsultacija, ali nije usvojen niti u 2021. godini. Sekretar Ministarstva finansija, rada i transfera formirao je novu radnu grupu za ZFLS, ali nije bilo sastanka niti akcije grupe u nedostatku odgovora iz Kabineta ministra.²¹ Ovaj Nacrt zakona čeka se već skoro tri godine i nisu preduzeti koraci ka njegovom usvajanju.

KOMF se 1. juna 2021. godine sastao sa premijerom Albinom Kurtijem gde i obratio zahtev za rešenje finansiranja socijalnih usluga, zahtevajući hitnu obradu Nacrta zakona o finansiranju lokalne samouprave u cilju kreiranja Posebnog granta za socijalne usluge. Realizacijom ovog granta očekuje se da će se obezbediti stabilno minimalno finansiranje socijalnih usluga.

Formula finansiranja socijalnih usluga

Ministarstvo rada i socijalne zaštite je tokom 2019. godine posebnom odlukom formiralo radnu grupu za izradu formule finansiranja socijalnih usluga, na osnovu koje bi se zasnivao iznos budžeta koji se izdvaja u okviru Posebnog granta za socijalne usluge. Niti tokom 2021. formula finansiranja socijalnih usluga nije finalizovana. Direktor Odeljenja za socijalne i porodične politike u okviru MFRT, naveo da će u 2022. godini raditi na analizi na osnovu novog Zakona o finansijama lokalne samouprave koja će odražavati potrebe u prvoj godini finansiranja socijalnih usluga. Prema njegovim rečima, uz usvajanje Nacrta zakona o finansijama lokalne samouprave, radiće se na izradi administrativnog uputstva koje reguliše rad i raspodelu Posebnog granta za socijalne usluge..²²

²¹ Intervju sa Jetonom Gašijem, rukovodiocem odeljenja za opštinski budžet, Ministarstvo finansija, rada i transfera, 24. mart 2022..

²² Intervju sa mentorom Morinom, direktorkom Odeljenja za socijalnu i porodičnu politiku, Ministarstvo finansija, rada i transfera, 28.02.2022.godine



**FINANSIRANJE
SOCIJALNIH USLUGA**

FINANSIRANJE SOCIJALNIH USLUGA

Finansiranje socijalnih usluga sa centralnog nivoa tokom 2021. Godine

U 2021. godini, ukupan budžet Ministarstva finansija, rada i transfera (bivši programi MRSZ) bio je 512 miliona evra. U poređenju sa budžetom Ministarstva za 2020. godinu, budžet MFRT (deo bivšeg MRSZ) smanjen je za 19 miliona evra.

Kao i prethodnih godina, velika većina ukupnog budžeta izdvaja se za šeme i transfere, odnosno 489 miliona evra, ili 96% budžeta ovog Ministarstva. Šeme pokrivaju osnovne socijalne i doprinosne penzije, penzije za borce, ratne invalide, invalidske penzije, nadoknade za političke zatvorenike, prevremene penzije (Trepča), itd. U okviru ovih šema, MFRT je izdvojio 3 miliona evra za šemu materijalne podrške porodicama sa decom sa trajnim invaliditetom i 784,785 evra za program porodičnog stanovanja u okviru biološke porodice i van biološke porodice. U međuvremenu, 53 miliona evra transfera namenjeno je šemi socijalne pomoći za porodice u siromaštvu, gde su korisnici i deca.

Na osnovu navedenih podataka, potvrđuje se da je MFRT, kao i u 2020. i tokom 2021. godine, orijentisao socijalnu podršku ka mesečnoj novčanoj pomoći u okviru socijalnih šema.

Budžet izdvojen za socijalne usluge i dalje je veoma nizak. Konkretno, od ukupnog budžeta MFRT od 512 miliona evra, MFRT u okviru socijalnih službi je izdvojio 2 miliona evra za Dom za stara lica bez porodičnog staranja u Prištini, 1 milion evra za Specijalni institut u Štimlju i Dom u zajednici u Štimlju. za decu sa smetnjama u razvoju bez roditeljskog staranja.²³

Ministarstvo finansija, rada i transfera je tokom 2021. godine nastavilo da finansira pružaoce socijalnih usluga iz nevladinog sektora kroz subvencije. MFRT je raspisao Javni poziv za finansijsku podršku projektima NVO koje je licencirao MFRT u oblasti socijalnih i porodičnih usluga u februaru 2021. godine. Ukupan planirani iznos poziva bio je 900,000 evra. Minimalni iznos finansijske podrške koji se mogao izdvojiti za projekat bio je 10.000 evra, dok je maksimalni iznos za projekat bio 50,000 evra. Period realizacije projekta u ovom pozivu bio je od 6 do 10 meseci.²⁴ MFRT je 14. aprila 2021. godine objavio odluku o odobrenim i odbijenim NVO na javnom pozivu za finansijsku podršku projektima NVO. Na osnovu ove

²³ Podatke dao Mentor Morina, direktor Sektora za socijalnu i porodičnu politiku, Ministarstvo finansija, rada i transfera, 12.04.2022.godine

²⁴ Javni poziv za finansijsku podršku projektima NVO licenciranih od strane MRSZ u oblasti socijalnih i porodičnih usluga, 23.februara.2021. godine, <https://mpms.rks-gov.net/wpdm-package/thirra-publike-2/?wpdmdl=12211>

odluke odobrena je finansijska podrška za 39 organizacija u oblasti socijalnih i porodičnih usluga.²⁵

● **Ministarstvo finansija, rada i transfera povećalo je iznos finansiranja u odnosu na 2020. godinu. MRSZ je u 2020. godini izdvojilo 355,000 evra u oblasti socijalnih usluga, dok je u 2021. godini izdvojilo 900,000 evra, uz povećanje od 153%.**

Vredi napomenuti da je MFRT povećao prag finansiranja socijalnih usluga nevladinog sektora. Naime, 2020. godine maksimalni iznos za projekat je bio 15,000 evra za šest meseci, 2019. maksimalni iznos za projekat je bio 40.000 evra za 10 meseci, dok je 2021. maksimalni iznos za projekat bio 50,000 evra za 10 meseci..

Međutim, uprkos kontinuiranom zagovaranju civilnog društva za uspostavljanje održive šeme za ugovaranje socijalnih i porodičnih usluga od strane nevladinog sektora na period od tri godine, ni tokom 2021. godine ova preporuka nije sprovedena. Konkretno, zatraženo je da se finansiranje ne vrši kroz subvencije, već kroz nabavku usluga u trogodišnjim periodima kako bi se eliminisali vremenski jazovi. S tim u vezi, organizacije licencirane za pružanje socijalnih usluga izrazile su nezadovoljstvo pozivima MFRT zbog kratkog trajanja projekata i niske finansijske podrške, posebno imajući u vidu tešku situaciju zbog Covid-19. Prema njihovim rečima, kratko trajanje objavljenih poziva i vremenski razmaci između poziva MFRT konstantno stvaraju poteškoće u funkcionisanju pružalaca socijalnih usluga. Maksimalno trajanje projekata, čak i od godinu dana, pružaoci socijalnih usluga smatraju prekratkim i neprikladnim. Ovi zadnji, tokom intervjua preporučili su da projekti traju tri godine, kako bi se obezbedio održiv rad usluga.

Liridona Zogaj iz Dnevnog boravka "Pema" rekla je da organizacije obično prave strateške planove za trogodišnje periode i da često ostaju nepokrivene zbog prestanka finansiranja ili završetka projekta. Time je ugroženo i zatvaranje službi na određene periode. To čak stvara poteškoće u obezbeđivanju su donatora jer zbog kratkih vremenskih perioda koje finansira MFRT i opštine, su donatori mogu odbiti da finansiraju zbog ne pokrivenosti aktivnosti u određenim vremenskim periodima. Finansiranje treba da se vrši na vreme i na period od tri godine.²⁶

²⁵ Odluka o javnom pozivu za finansijsku podršku projektima NVO od 23.02.2021.godine, 14.04.2021.godine, <https://mpms.rks-gov.net/wpdm-package/vendim-per-aprovimin-e-ojq-ve-te-licencuara-ne-fushen-e-sheerbimeve-sociale/?wpdmdl=12443>

²⁶ Intervju sa Liridonom Zogaj, izvršnom direktorkom Dnevnog boravka „Pema“, 09.02.2022.godine

Centar za zaštitu i prevenciju žrtava trgovine ljudima – MVPT je licenciran za pružanje smeštaja i usluga na nacionalnom nivou i za rešavanje slučajeva iz celog Kosova. Teuta Abrashi iz MVPT-a je rekla da je u pogledu finansiranja 2021. bila bolja godina jer je iznos MFRT poziva bio veći, a postojao je i fond za hitne slučajeve u prva dva meseca 2021. godine, kako bi se izbegao vremenski jaz koji nije pokriven finansiranjem. Prema njenim rečima, u odnosu na prethodne godine, period koji nije bio obuhvaćen finansiranjem bio je kraći u 2021. godini. I pored podrške MFRT i opštinskog nivoa, ona je rekla da je nemoguće pružiti usluge bez pomoći drugog donatora. Prema njenim rečima, izuzetno je problematično da se svake godine suočavamo sa istim problemom i jedan od načina da se ovaj problem reši je zaključivanje dugoročnih ugovora sa MFRT i opštinama.²⁷

Od osam intervjua sa predstavnicima pružalaca socijalnih usluga iz nevladinog sektora, njih šest je imalo koristi od poziva MFRT za finansiranje socijalnih usluga za 2021. godinu. Prema njihovim rečima, finansijska podrška je počela da raste u poslednje dve godine. Međutim, sadašnji budžet još uvek ne pokriva potrebe ovih organizacija za pružanjem kvalitetnih usluga.

MFRT treba da uspostavi održivu šemu za ugovaranje/nabavku socijalnih i porodičnih usluga od nevladinog sektora na period od tri godine.

Svi intervjuisani iz ovog Izveštaja o praćenju su izjavili da je najbolje rešenje za finansiranje socijalnih usluga da se prijave za poseban grant za socijalne usluge. Ukupan iznos tekućih rashoda za sve kategorije rashoda za CSR i finansiranje rezidencijalnih ustanova je oko 10 miliona evra. Preporučuje se da u prvoj godini primene novog Zakona o finansijama lokalne samouprave ukupan iznos izdvojen kroz Specifični grant bude 15 miliona evra, čime se budžet za socijalne usluge uveća za 5 miliona evra.

²⁷ Intervju sa Teutom Abraši, izvršnom direktorkom Centra za zaštitu i prevenciju žrtava trgovine ljudima, 1. februar 2022.godine

Finansiranje socijalnih usluga sa opštinskog nivoa tokom 2021. Godine

Finansiranje centara za socijalni rad:

Niti u 2021. godini, kao i prethodnih godina, ni u jednom od praćenih centara nije bilo posebnog finansiranja od strane opština namenjenih samo socijalnim uslugama. Kao 2019. godine i 2020. godine, opštine su u 2021. godini uglavnom pokrivale mesečne plate i administrativne troškove za Centre za socijalni rad, ne izdvajajući budžet za CSR, za pružanje socijalnih usluga po osnovu potreba građana unutar opština. Sve opštine bez razlike su odgovorile da sadašnji budžet ni približno ne zadovoljava realne potrebe za socijalnim uslugama.

Ukupna sredstva iz opšteg granta za 2021. godinu za socijalne usluge iznosila su 7 miliona evra. Ovo uključuje troškove plata osoblja CSR i druge operativne troškove. Iako je poslednjih godina došlo do povećanja opšteg granta, nije došlo do povećanja budžeta za socijalne usluge u opštinama. Finansiranje socijalnih usluga od strane opština je i dalje na najnižem mogućem nivou.

Što se tiče budžeta za socijalne usluge koje pružaju Centri za socijalni rad, u nastavku su navedeni podaci za sedam praćenih opština.

Opština Priština nije izdvojila posebna sredstva za socijalne usluge za Centar za socijalni rad. Jedini oblik finansiranja bile su novčane subvencije hraniteljskim porodicama, porodicama u potrebi i deci sa ograničenim sposobnostima.

Opština Kosovo Polje je, kao i 2020. godine, u 2021. godini omogućila ugovaranje psihologa na pola radnog vremena (50%) za pružanje psiholoških usluga u okviru CSR, u iznosu od 150 evra.

Opština Kamenica nije izdvojila posebna sredstva za socijalne usluge za Centar za socijalni rad. Jedini vid finansiranja bila je tekuća pomoć porodicama u nevolji od strane Kancelarije gradonačelnika u iznosu od 200 evra.

Opština Prizren nije izdvojila posebna sredstva za socijalne usluge za Centar za socijalni rad. Jedini oblik finansiranja bilo je finansiranje hraniteljskih porodica iz Kabineta gradonačelnika u iznosu od 250 evra.

Opština Lipljan, Opština Peć i Opština Uroševac nisu izdvojile budžet za socijalne usluge za Centre za socijalni rad tokom 2021. godine.

Blerim Šabani iz Centra za socijalni rad u Prištini naveo da postoji napredniji pristup u pogledu odgovornosti Opštine Priština. Međutim, opština još uvek nije uspela da finansira socijalne usluge CSR u Prištini i izuzetno je neophodno izdvojiti fond za hitne slučajeve za rešavanje slučajeva u CSR. Prema njegovim rečima, potrebno je što pre obraditi Zakon o finansiranju lokalne samouprave, kako bi zaživeo Specifični grant za socijalne usluge koji bi omogućio unapređenje socijalnih usluga.²⁸

Abaz Džigoli iz Centra za socijalni rad u Kosovu Polju naveo da u 2021. godini postoji povećana volja u ovoj opštini u smislu fokusiranja na socijalnu zaštitu. On je naveo da CSR ne podnosi nikakav budžetski zahtev Opštini, jer uprkos zahtevima, Opština izdvaja budžet samo za plate i administrativne potrebe CSR.²⁹

Makfirete Shamolli iz Centra za socijalni rad u Lipljanu kaže da je budžet koji se izdvaja za CSR operativni budžet, ali ne i budžet za pružanje usluga.³⁰

Drita Kukaj iz Centra za socijalni rad u Peći, pokazuje da opština nije izdvojila budžet za socijalne usluge i da osim plata nije bilo druge podrške. Prema njenim rečima, opština treba da uključi CSR u planiranje budžeta jer već godinama budžet se daje od opštine, bez mogućnosti intervencije..³¹

Čak i Adelina Redžepi iz Centra za socijalni rad u Uroševcu kaže da opština Uroševac nikada nije izdvojila budžet za socijalne usluge i da osim plata, nije bilo druge podrške.³²

Bashkim Rakaj iz Centra za socijalni rad u Prizrenu kaže da opština budžet usmerava na kapitalne investicije. Opština objavljuje poziv za finansiranje usluga iz nevladinog sektora. Ističe da su u hitnim slučajevima službenici socijalnog rada prinuđeni da plaćaju iz svog džepa za potrebe dece kao što su hleb, mleko itd. To je zato što ne postoji fond za hitne slučajeve za takve slučajeve. On je rekao da se planiranje budžeta vrši na nivou OSZ-a i da se predlozi CSR nikada ne uzimaju u obzir i da se zahtevi ne odobravaju.³³

²⁸ Intervju sa Blerimom Šabanijem, direktorom Centra za socijalni rad u opštini Priština, 11. februar 2022.godine

²⁹ Intervju sa Abazom Gjigolijem, direktorom Centra za socijalni rad u opštini Kosovo Polje, 2. februar 2022.godine

³⁰ Intervju sa Makfirete Shamolli, direktorkom Centra za socijalni rad u opštini Lipljan, 10. februar 2022.godine

³¹ Intervju sa Dritom Kukaj, direktorkom Centra za socijalni rad u opštini Peć, 04.03.2022.godine

³² Intervju sa Adelinom Redžepi, direktorkom Centra za socijalni rad u opštini Uroševac, 16. februar 2022.godine

³³ Intervju sa Baškimom Rakajem, službenikom za socijalne usluge, Centar za socijalni rad u opštini Prizren, 10. februar 2022.godine

Isto je naveo i Rifat Hajdari, direktor Centra za socijalni rad u Kamenici, koji pokazuje da u hitnim slučajevima socijalni radnici plaćaju iz svog džepa, čak i hotel za hitni smeštaj dece. Druga zabrinutost je neplaćanje socijalnih radnika u slučajevima kada su dežurni. Prema njegovim rečima, trebalo bi da postoji podsticaj za dežurstva.³⁴

- Ni u jednoj opštini predmet praćenja nije bilo posebnih sredstava za centre za socijalni rad, namenjenih samo pružanju socijalnih usluga. Kao i prethodne dve godine, opštine su iu 2021. godini uglavnom pokrivale mesečne plate i administrativne troškove za centre za socijalni rad. Svi predstavnici CSR su odgovorili da sadašnji budžet ne zadovoljava ni realne potrebe za socijalnim uslugama.

Svi predstavnici centara za socijalni rad su istakli da je najbolje rešenje za održivo finansiranje socijalnih usluga je specifični grant za socijalne usluge. Prema njihovim rečima, ovaj grant bi bio orijentisan samo na socijalne usluge i opština ne bi mogla da izdvaja za rashode iz drugih oblasti.

Finansiranje nevladinog sektora:

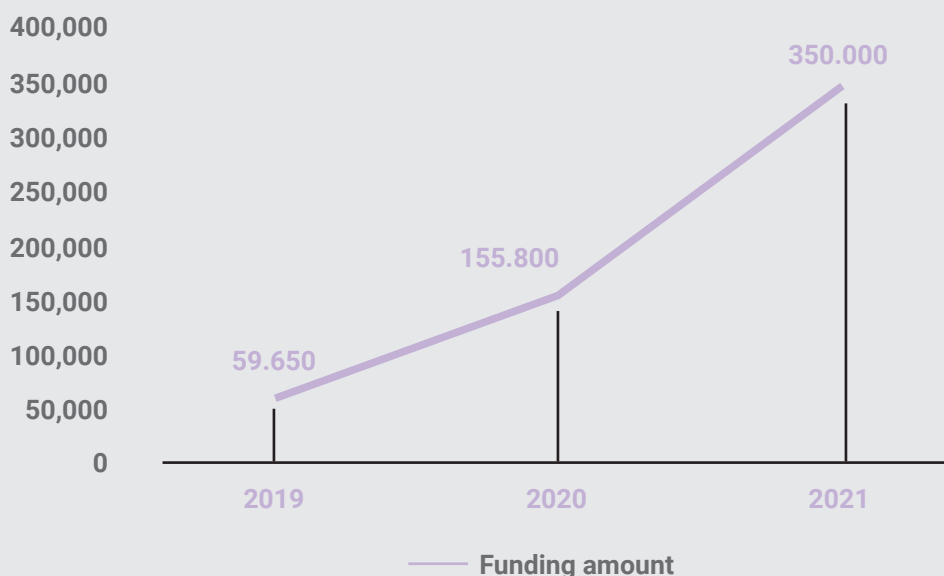
I tokom 2021. godine, podrška opštinama je nastavila da se pruža kroz subvencije NVO za pružanje socijalnih usluga, što se nije pokazalo kao održiv oblik finansiranja. Opštine nisu uspostavile održivu šemu za ugovaranje ili kupovinu socijalnih usluga.

- Od sedam opština predmet praćenja, dve nisu objavile pozive za finansiranje socijalnih usluga koje pruža nevladin sektor, a to su Opština Uroševac i Opština Lipljan..

³⁴ Intervju sa Rifatom Hajdarijem, direktorom Centra za socijalni rad u opštini Kamenica, 10.02.2022.godine

- Za razliku od 2020. godine, gde su tri opštine (Opštine Priština, Prizren i Uroševac) povećale finansiranje socijalnih usluga iz nevladinog sektora, u 2021. godini, samo jedna opština je povećala budžet za socijalne usluge za NVO. Opština Priština povećala je za 125% budžet za subvencionisanje NVO za pružanje socijalnih usluga.

Financing amount for NGOs by the Municipality of Prishtina



Takođe, dve opštine koje prošle godine nisu objavile pozive za finansiranje socijalnih usluga, ove godine su objavile pozive na svojim sajtovima za finansiranje socijalnih usluga, a to su Opština Kosovo Polje i Opština Kamenica.

Uopšteno, pozivi opština za subvencionisanje socijalnih usluga koje pruža nevladin sektor raspisani su kasno, otprilike u periodu od marta do septembra 2021. godine.

U nastavku su iznosi izdvojeni za subvencionisanje NVO koje pružaju socijalne usluge od strane opština:



Opština Priština za 2021. godinu objavila je Javni poziv za finansijsku podršku projektima NVO za socijalne usluge za pružanje javne finansijske podrške za finansiranje projekata/programa NVO u službi platforme socijalne zaštite „Priština svakoga“, u septembru 2021. godine.³⁵ Ukupan iznos ovog poziva bio je 350,000 evra. Od ovog iznosa koristi su 24 nevladine organizacije.³⁶ Minimalni iznos finansijske podrške koji se mogao izdvojiti za svaki pojedinačni projekat bio je 500 evra, dok je maksimalni iznos za jedan projekat bio 14,000 evra. U međuvremenu, period implementacije projekta bio je maksimalno 12 meseci.

Opština Priština je u 2019. godini iznosila 59,650 evra, u 2020. godini 155,800 evra, dok je 2021. godine zabeležen rast od 125%, sa raspodelom od 350,000 evra.



Opština Prizren za 2021. godinu raspisala je Javni poziv za finansiranje projekata NVO u socijalnoj oblasti u junu 2021. godini.³⁷ Ukupan iznos izdvojen po ovom pozivu je 36,500, od čega je subvenciju dobilo 12 nevladinih organizacija.³⁸ U pozivu koji je raspisala Opština Prizren nije precizirano trajanje realizacije projekta.

U poređenju sa 2020. godinom gde je budžet za finansiranje nevladinog sektora iznosio 90,520 evra, opština Prizren je smanjila iznos finansiranja NVO za socijalne usluge u 2021. godini, na 36,500 evra, što je oko 60% manje. Opština Prizren je u 2020. godini zabeležila povećanje u odnosu na 2019. godinu, gde je budžet u to vreme iznosio 26,100 evra.



Opština Kosovo Polje objavila je javni poziv za 2021. godinu za pružanje javne finansijske podrške za finansiranje predloga projekata i programa NVO u aprilu 2021. godine. Ovaj poziv nije bio posvećen samo socijalnim uslugama, već je u ovaj poziv takođe uključen podrška aktivnostima koje se odnose na poboljšanje zdravstvenog i socijalnog statusa porodica i pojedinaca u potrebi, olakšavanje položaja kategorija lica sa posebnim potrebama i pružanje usluga osobama u potrebi. Ukupan iznos poziva bio je 15,000 evra. Od ovog poziva 15 nevladinih organizacija su imale korist. Minimalni iznos finansijske podrške

³⁵ Poziv za javnu finansijsku podršku za finansiranje projekata/programa NVO u službi platforme socijalne zaštite Priština e Seccilit, DMS, Opština Priština

³⁶ Spisak ocenjenih/bodovanih projekata javnog poziva iz oblasti zaštite grupa platforme socijalne zaštite Priština za svakoga, Opština Priština, https://prishtinaonline.com/uploads/lista_e_projekteve_te_vleresuara_dhe_refuzuara.pdf

³⁷ Poziv za prijave za projekte NVO u oblasti socijalne zaštite, opština Prizren <https://bit.ly/3j7N2zh>

³⁸ Spisak NVO korisnika u opštini Prizren, <https://bit.ly/3Jg2QdQ>

bio je 500 evra, dok je maksimalni iznos za projekat bio 2,000 evra. Period realizacije projekta bio je jedan dan do šest meseci.

Opština Kosovo Polje u 2020. godini nije objavila nijedan poziv za finansiranje socijalnih usluga iz nevladinog sektora, dok je 2019. godine objavila javni poziv, ali nije dostavila podatke o visini izdvojenog budžeta.



Opština Kamenica za 2021. godinu je objavila javni poziv preko Kancelarije predsednika opštine za javnu finansijsku podršku projektima NVO, u martu 2021. godine. Ovaj poziv nije bio namenjen samo socijalnim uslugama, ovaj poziv obuhvata kampanje zagovaranja osoba sa invaliditetom, predavanja i obuka o ljudskim pravima, uključivanje u obrazovanje, zapošljavanje i pružanje usluga za osobe sa invaliditetom, podrška sportskim aktivnostima za osobe sa invaliditetom, pružanje fizioterapijskih vežbi za osobe sa invaliditetom za decu sa invaliditetom i pružanje ortopedskih usluga za osobe sa invaliditetom. Ukupan iznos poziva bio je 10.000 evra.³⁹ Jedna organizacija je dobila 9,000 evra iz ovog poziva. Period realizacije projekta bio je šest meseci. U međuvremenu, Direkcija za zdravstvo i socijalnu zaštitu u Kamenici nije objavila javni poziv za finansiranje socijalnih usluga.⁴⁰

U poređenju sa 2020. godinom, gde je sadržaj poziva bio nejasan i bio je posvećen sportskim projektima ⁴¹, ova opština je u 2021. godini finansirala organizaciju za pružanje socijalnih usluga.



Opština Peć nije odgovorila u vezi sa finansiranjem socijalnih usluga za nevladin sektor i nije pronađen nijedan poziv ove opštine objavljen na sajtu opštine.

Opština Peć za 2020. godinu objavila je javni poziv za subvencionisanje NVO za pružanje socijalnih usluga, u iznosu od 80,000 evra. U međuvremenu, ova opština za 2019. godinu nije dala podatke o iznosu koji je izdvojen za subvencionisanje NVO za pružanje socijalnih usluga.

³⁹ Poziv za javnu finansijsku podršku projektima NVO, Kancelarija predsednika opštine Kamenica

⁴⁰ Intervju sa Durimom Bikajem, službenikom za socijalne usluge, Opštinska direkcija za zdravstvo i socijalnu zaštitu, opština Kamenica, 19. april 2022.godine

⁴¹ Socijalne usluge u vreme pandemije, KOMF, april 2021, https://komfkosova.org/wp-content/uploads/2021/04/Raport-i-Monitorimit-2021-Shqip_compressed.pdf



Opština Lipljan za 2021. godinu nije raspisala poziv za finansiranje socijalnih usluga. Ova opština je preko Kancelarije gradonačelnika subvencionisala sklonište za slučajeve nasilja u iznosu od 2.830 evra. Opština Lipljan ni 2020. godine nije raspisala javni poziv za subvencionisanje socijalnih usluga od strane NVO, već je preko Kancelarije gradonačelnika subvencionisala sklonište za slučajeve nasilja u iznosu od 3.000 evra. Takođe, preko Kancelarije gradonačelnika tokom 2020. godine, ova opština je izdvojila 7.200 evra kao podršku tokom pandemije za decu bez roditeljskog staranja. Poslednji poziv ove opštine raspisala je 2019. godine, gde je ODZS u Lipljanu raspisao javni poziv i dodelio 5,000 evra za nevladine organizacije u socijalnoj oblasti.



Opština Uroševac i Opština Lipljan nisu objavile poziv za finansiranje socijalnih usluga za 2021. godinu. U 2020. godinu, Opština Uroševac je imala povećanje budžeta za socijalne usluge od 128% u odnosu na 2019. godinu. U 2020. godini putem javnog poziva ovo opština je izdvojila 30,000 evra, dok je u 2019. godini 13,125 evra. Prema rečima rukovodioca za socijalne usluge u ovoj opštini, budžet Opštine za 2021. godinu je krajnje ograničen, pa je onemogućeno izdvajanje budžeta za socijalne usluge.⁴² U vezi poteškoća opštine u finansiranju, direktor Handikos-a u Uroševcu je naveo da sredstva za 2020. godinu nisu dodeljena u toj godini zbog pandemije i da su ista preraspodeljena u 2021. godini. U međuvremenu, u 2021. Godini one nisu dobile finansijsku podršku opštine.⁴³

Uprkos preporukama iz ranijih izveštaja, opštine ni u 2021. godini nisu uspostavile održivu šemu nabavke ili dugoročnog ugovaranja usluga NVO koje pružaju socijalne usluge, čime su ugrozili kvalitet i održivost socijalnih usluga. Oblik finansiranja je nastavljen da se primenjuje u vidu subvencija, bez preliminarne analize potreba zajednice. Ni u jednoj od opština predmet praćenja nije sprovedena terenska analiza o broju ljudi kojima je potrebna pomoć i vrstama usluga koje treba pružiti. U svim praćenim opštinama, predstavnici opštinskih direkcija za socijalni rad naveli su da sve informacije o licima u potrebi dobijaju od centara za socijalni rad na osnovu prijavljenih slučajeva, a trenutno nemaju kapacitete za sprovođenje ovakvog istraživanja. Zbog toga se opštinski pozivi i dalje upućuju ad-hock i sa unapred određenim iznosima koji ne odgovaraju potrebama i strategijama nevladinih organizacija koje pružaju socijalne usluge i ne odgovaraju stvarnim potrebama zajednice.

⁴² Intervju sa Emirom Sallahu, šefom sektora za socijalnu zaštitu, Opštinska direkcija za zdravstvo i socijalnu zaštitu, opština Uroševac, 3. februar 2022. godine

⁴³ Intervju sa Džemilom Murselijem, izvršnim direktorom u Handikos Ferizaj, 9. februar 2022. godine

Opštine do sada nisu kreirale model javnih poziva za finansiranje socijalnih usluga koji sadrži osnovne uslove za finansiranje. Takođe, pozivi koje raspisuju posmatrane opštine nisu isključivo posvećeni NVO koje pružaju socijalne usluge. Neki od njih (videti u odeljku iznad), takođe su uključivali NVO u drugim oblastima aktivnosti kao što su obrazovanje, stručno osposobljavanje i sport. Pored toga, ove godine su finansirane i nevladine organizacije koje nemaju licencu za socijalne usluge. Ovo iz razloga što u nekim od objavljenih poziva licenciranje NVO za socijalne usluge nije definisano kao kriterijum. U četiri analizirana poziva, samo je opština Prizren postavila kao kriterijum licenciranje NVO od strane resornog ministarstva, dok opština Priština, Kosovo Polje i Kamenica nisu kao kriterijum naveli licenciranje organizacija.

- **Nedostatak kriterijuma za licenciranje u pružanju socijalnih usluga u pozivima za finansiranje opština stvorio je nezadovoljstvo među licenciranim pružaocima usluga koji su se rigorozno pridržavali sistematskog procesa licenciranja. Takođe, tako nešto umanjuje kvalitet pruženih usluga i utiče na proces praćenja i inspekcije koji takođe imaju za cilj održavanje standarda kvaliteta u pružanju socijalnih usluga.**

Među glavnim problemima pružalaca usluga iz nevladinog sektora su nizak iznos finansiranja usluga i kratko trajanje sprovođenja projekta. Iako je u poslednje tri godine u nekim opštinama došlo do povećanja iznosa finansiranja, socijalne službe se i dalje suočavaju sa nedostatkom održivog budžeta..

- **Opštine uglavnom izdvajaju budžet srazmerno organizacijama koje su se prijavile, bez obzira na vrstu, cenu usluge ili korisnike. Takav oblik finansiranja podriva tržište fer konkurencije i vrednosti između NVO narušavajući kvalitet socijalnih usluga. Na osnovu raspisanih poziva posmatranih opština, prosečna realizacija projekata sa ovih poziva je šest meseci.**

Ovo je izuzetno kratak period za realizaciju projekta, pa čak i otežava položaj ljudi u nevolji tako što ih primorava da povremeno prekidaju usluge zbog završetka projekata. Pored toga, česta prijava pružalaca u najavljenim pozivima oduzima dosta vremena i energije osoblja.

Prema rečima intervjuisanih, umesto da koriste ovu energiju osoblja za pružanje kvalitetnih usluga, nekoliko puta godišnje bi trebalo da se fokusiraju i bave se prijavama na raspisanim pozivima i na opštinskom i na centralnom nivou. Prema rečima direktora za socijalnu i porodičnu politiku MFRT, ove godine je planirano da se izmeni uredba za podršku NVO kroz subvencije, koja daje mogućnost da se odredi vremenski period realizacije projekta i gde je predviđeno finansiranje u periodu od tri godine. S druge strane, u 2022. godini planira se izraditi podzakonski akt koji reguliše ugovaranje usluga od strane nevladinog sektora.⁴⁴

Organizacija Handikos u Kamenici pruža usluge za osobe sa invaliditetom, uključujući uglavnom ortopedske usluge, zastupanje i lobiranje. Hirmete Morina iz Handikosa u Kamenici, istakla je da u poslednja četiri meseca nemaju nikakav projekat i finansiranje ni sa centralnog ni sa opštinskog nivoa, pošto je poslednji projekat finansirano od opštine u trajanju od šest meseci, završen u oktobru. 2021. godine. Dakle, ovo je dovelo do zatvaranja službi na određeno vreme, kao što je slučaj u drugim slučajevima, i da se reaguje samo u hitnim slučajevima. Ona je rekla da ove vremenske praznine, između ostalog, utiču na gubitak kontakata sa korisnicima. Prema njenim rečima, glavni izazov je održivo finansiranje socijalnih usluga i nedostatak ljudskih kapaciteta, gde u ovom centru rade samo tri zaposlena.⁴⁵

Organizacija za autizam u Prištini pruža usluge u tri programa. Program rane intervencije, program pripreme za školu kao i program osamostaljivanja i stručnog osposobljavanja za adolescente sa autizmom. Aida Topanica iz autizma, ceni činjenicu da je 2021. godine poziv koji je raspisala Opština Priština posvećen socijalnim uslugama, međutim prema njenim rečima trenutni budžet organizacije ne pokriva potrebe organizacije i ne obezbeđuje finansijska sredstva. održivost. Zabrinutost je i nedostatak tačnih i blagovremenih informacija u momentu raspisivanja poziva od strane Opštine, gde je jedini način da se informišete kroz kontinuirano prosleđivanje oglasa na sajtu Opštine.⁴⁶

Organizacija Down Syndrome Kosova ima dva programa, jedan za intervenciju i rano obrazovanje i program za autonomiju i stručno osposobljavanje. Trenutno ova organizacija ima 300 registrovanih korisnika usluga. Ermira Shabani iz DSK Kosova je rekla da je došlo do poboljšanja u opštini Priština u socijalnoj oblasti, gde je veći fokus u poređenju sa drugim godinama. Prema njenim rečima, ostaje da se unapredi da se napravi analiza potreba ljudi kojima su potrebne socijalne usluge i da se u skladu sa tom analizom raspišu pozivi. Međutim, glavni izazov za DSK Kosovo ostaje pružanje socijalnih usluga zbog nedostatka finansijskih sredstava.⁴⁷

⁴⁴ Intervju sa mentorom Morinom, direktorom Odeljenja za socijalnu i porodičnu politiku, Ministarstvo finansija, rada i transfera, 28.02.2022.

⁴⁵ Intervju sa Hirmet Morinom, izvršnom direktorkom Handikos Kamenica, 3. mart 2022.godine

⁴⁶ Intervju sa Aidom Topanicom, šeficom odeljenja za projekte u NVO Autizam u Prištini, 2. februar 2022.godine

⁴⁷ Intervju sa Ermirom Šabani, nacionalnim liderom programa usluga za osobe sa Down Syndrome Kosova, 3. februar 2022.godine

Dnevni centar "Pema" pruža dnevne usluge za decu sa smetnjama u razvoju u zajednici u opštinama Prizren, Peć, Uroševac i Gnjilane. Liridona Zogaj iz „Pema” je istakla da su neke opštine godinama postepeno počele da objavljuju pozive za finansiranje socijalnih usluga i da je u tom pogledu sve bolja mobilizacija. Međutim, treba uspostaviti standarde finansiranja ili formule finansiranja i odrediti godišnji trošak socijalnih usluga koje pruža nevladin sektor. Najveća briga su vremenski razmaci između poziva, jer ugrožavaju privremeno zatvaranje usluga.⁴⁸

Handikos u Uroševcu pruža multidisciplinarne usluge u zajednici i usluge kod kuće. Džemile Murseli iz Handikosa u Uroševcu je izjavio da opština Uroševac nije zainteresovana za podršku socijalnim uslugama uopšte. Povodom raspisanih poziva Opština je navela da nema ponovne procene kriterijuma poziva i da se organizacije ne ocenjuju da li su ispunile standarde za pružanje socijalnih usluga. Dok se finansiranje sa centralnog nivoa prema njenim rečima ne vrši na osnovu potreba i projekata organizacija, pošto se projekti obično odobravaju sa aktivnostima kakve jesu, dok je budžet predložen u ovim projektima prepolovljen.⁴⁹

Organizacija ORA Akti Kosovo Polje razvija projekat za ranu identifikaciju potencijalnih žrtava trgovine ljudima u Gnjilanu, Uroševcu i Kosovu Polju pružajući podršku preko socijalnih radnika. Redžep Gojnovci iz ove organizacije rekao je da se nisu prijavili ni na jedan od otvorenih poziva (ni na poziv MFRT ni na poziv opštine) i da se ti pozivi upućuju bez ikakve analize o potrebama. Prema njegovim rečima, potrebno je pravilno planirati rashode i aktivnosti i pronaći načine da se sa početkom primene Specifičnog granta ovaj grant može koristiti samo za socijalne usluge, a da se ne kanališe u druge oblasti. Pored toga, opštine treba da identifikuju partnere za saradnju kako bi pokrile usluge koje opštine ne mogu da pokriju..⁵⁰

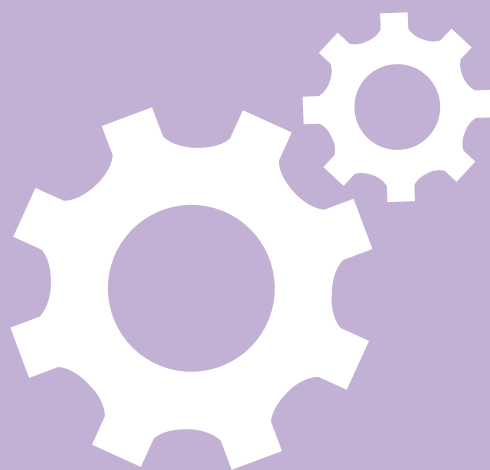
NOPM u Kamenici pruža obuku za opštinske službenike, građane i nevladine organizacije u oblasti obrazovanja. Zbog nedostatka finansijskih sredstava za socijalne usluge, ova organizacija je bila prinuđena da svoje aktivnosti usmeri na druge oblasti. Besime Tusha iz NOPM-a je rekla da opština Kamenica obično raspisuje otvorene ili javne pozive za prijavu za organizacije koje pružaju usluge, ali je problem što u našoj opštini nema mnogo organizacija koje pružaju socijalne usluge ili imaju licencu za socijalne usluge. Tusha takođe smatra da je glavni izazov finansijska održivost organizacija.⁵¹

⁴⁸ Intervju sa Liridonom Zogaj, izvršnom direktorkom Dnevnog boravka „Pema”, 09.02.2022.godine

⁴⁹ Intervju sa Džemilom Murselijem, izvršnim direktorom u Handikos Ferizaj, 9. februar 2022.godine

⁵⁰ Intervju sa Redžepom Gojnovcijem, izvršnim direktorom NVO ORA - Akti, 3. februar 2022.godine

⁵¹ Intervju sa Besimeom Tušom, izvršnim direktorom NOPM-a, 15. februar 2022.godine



OPŠTINSKI KAPACITETI ZA SOCIJALNE USLUGE

OPŠTINSKI KAPACITETI ZA SOCIJALNE USLUGE

Opštine su odgovorne za pružanje socijalnih usluga na svojoj teritoriji, u skladu sa standardima i politikama Vlade ili relevantnih ministarstava.⁵² Opštinske direkcije za zdravstvo i socijalnu zaštitu su odgovorne za opštinska pitanja socijalne zaštite i upravljaju centrima za socijalni rad. CSR su javne institucije koje imaju odgovornost da pružaju socijalne i porodične usluge osobama kojima je to potrebno. Sve opštine na Kosovu imaju centre za socijalni rad. Ukupno, na teritoriji Kosova postoji 40 centara za socijalni rad sa oko 400 socijalnih radnika.

Kapaciteti direkcija za zdravstvo i socijalnu zaštitu u upravljanju socijalnim uslugama

Tokom 2021. godine, kapaciteti opština za upravljanje i pružanje socijalnih usluga i dalje su manjkavi kao i prethodne dve godine.

Od opština predmet praćenja, opština Priština, opština Prizren i opština Peć (ova zadnja od 2021. godine) imaju opštinske direkcije za socijalnu zaštitu kao posebne direkcije. Dokle, u ostale četiri opštine ovo odeljenje radi zajedno sa Direkcijom za zdravstvo. To od intervjuisanih je smatrano jednim od razloga za nedostatak fokusa u sektoru socijalne zaštite, s obzirom da se najveći značaj pridaje sektoru zdravstva, u ovom slučaju budžet je namenjen ovom sektoru.

Dana 17. oktobra 2021. godine održani su Lokalni izbori na kojima je u sedam opština predmet praćenja došlo do promena u opštinskim direkcijama za socijalnu zaštitu i već su izabrani novi direktori koji su preuzeli dužnost od početka 2022. Promene u rukovodstvu uticale su na organizovanje rada u opštinama i odugovlačenje u procesu rada. Samo u opštini Uroševac, u roku od četiri godine, smenjena su tri direktora socijalne zaštite, što je dovelo do poteškoća u prilagođavanju osoblja i sprovođenju procesa na lak način.⁵³ Prema rečima pružalaca socijalnih usluga, česte političke promene su u velikoj meri odložile proces decentralizacije zbog prekida procesa uopšte. Liridona Zogaj iz Dnevnog boravka „Pema”

⁵² Zakon o lokalnoj samoupravi i Zakon o socijalnim i porodičnim uslugama

⁵³ Intervju sa Emirom Sallahu, šefom sektora za socijalnu zaštitu, Opštinska direkcija za zdravstvo i socijalnu zaštitu, opština Uroševac, 3. februar 2022. godine

smatra da su u onim opštinama u kojima nije bilo čestih promena rukovodilaca opština, oni su konačno uspjeli da shvate proces decentralizacije i značaj socijalnih usluga.⁵⁴

Svi izabrani direktori su upitani o planovima za naredni mandat u vezi sa decentralizacijom i organizacijom socijalnih službi. Konkretno, na pitanje da li planirate da organizujete istraživanje na terenu za potrebe građana kojima su potrebne socijalne usluge, Adelina Sahiti, direktorka socijalne zaštite u Opštini Priština, rekla je da će u prvoj godini biti sprovedeno terensko istraživanje za potrebe građana za socijalnim uslugama.⁵⁵ Vjollca Kabashi, direktorka socijalne zaštite u opštini Prizren, je navela da je u ovoj opštini već počela da se sprovodi jedno takvo istraživanje.⁵⁶ Dokle, drugačije misli Škelzen Hajdini, direktor za zdravstvo i socijalnu zaštitu u opštini Lipljan, koji je naveo da postoji potreba za multisektorskim pristupom i da takva istraživanja ne bi trebalo da budu prepuštena samo nadležnostima opštine ili CSR. Dakle, tokom prve godine mandata tako nešto nije predviđeno.⁵⁷

Kao iu prethodne dve godine, nedostatak stručnog osoblja u socijalnim službama u okviru ODZSZ je prijavljen kao glavna poteškoća u upravljanju uslugama. U ODZSZ u Lipljanu ne postoji posebno osoblje za socijalnu zaštitu i tim se sastoji od dva pravnika.⁵⁸ Opština Prizren, iako ima posebnu direkciju za socijalnu zaštitu, smatra se da ova direkcije nema stručno osoblje u socijalnim uslugama. U DSZ u Prizrenu osoblje se sastoji od direktora, koordinatora i pomoćnika.⁵⁹ Dokle, u Direkciji za zdravstvo i socijalnu zaštitu u Uroševcu postoji profilisano osoblje za socijalnu zaštitu, koje se sastoji od direktora, dva šefa sektora (jedan za zdravstvo i jedan za socijalnu zaštitu) i finansijski/administrativni pomoćnik. Međutim, predstavnici ove Direkcije smatraju da broj zaposlenih nije dovoljan.⁶⁰ Isto misle i predstavnici Direkcije za zdravstvo i socijalnu zaštitu u opštini Kosovo Polje, koji i pored činjenice da u Direkciji postoji službenik za socijalnu zaštitu, smatraju da je broj zaposlenih u direkciji mali za kvalitetno upravljanje i praćenje usluga.⁶¹ U opštini Priština broj zaposlenih

⁵⁴ Intervju sa Liridonom Zogaj, izvršnom direktorkom Dnevnog boravka „Pema“, 09.02.2022.godine

⁵⁵ Intervju sa Adelinom Sahiti, direktorkom socijalne zaštite, opština Priština, 14. mart 2022.godine

⁵⁶ Intervju sa Vjolcom Kabaši, direktorkom socijalne zaštite, opština Prizren, 28. mart 2022.godine

⁵⁷ Intervju sa Škelzenom Hajdinijem, direktorom za zdravstvo i socijalnu zaštitu, opština Lipljan, 22. mart 2022.godine

⁵⁸ Intervju sa Škelzenom Hajdinijem, direktorom za zdravstvo i socijalnu zaštitu, Opština Lipljan, 22. mart 2022.GODINE

⁵⁹ Intervju sa Vjolcom Kabaši, direktorkom socijalne zaštite, opština Prizren, 28. mart 2022.godine

⁶⁰ Intervju sa Emirom Sallahu, šefom sektora za socijalnu zaštitu, Opštinska direkcija za zdravstvo i socijalnu zaštitu, opština Uroševac, 3. februar 2022.godine

⁶¹ Intervju sa Mimosom Shala Kolshi, direktorkom i Hisenom Sllamniku, službenikom za socijalnu zaštitu u Direkciji za zdravstvo i socijalnu zaštitu u opštini Kosovo Polje, 1. mart 2022.godine

u Direkciji za socijalnu zaštitu je osam i postoji profilisano osoblje u socijalnim uslugama, ali postoji potreba za dodatnim kadrovskim kapacitetima pošto je u glavnom gradu potreba za socijalnim uslugama veoma velika.⁶² Iako se opština Kamenica smatra opštinom sa velikom teritorijom i mnogim socijalnim problemima u nekim zajednicama koje žive u ovoj opštini, kapaciteti ODZSZ su i dalje niski. Broj zaposlenih u ODZSZ je tri službenika, uključujući pravnika, ekonomistu i sociologa. Vredi napomenuti da ova opština ima službenika za socijalne usluge, ali nema dovoljno kapaciteta za nabavku i ugovaranje socijalnih usluga.⁶³

Još jedan izazov je nedostatak planiranja budžeta zasnovanog na opštinskim uslugama i potrebama. Ni u jednoj od opština predmet praćenja planiranje budžeta je urađeno na osnovu preliminarne analize potreba za socijalnim uslugama na godišnjem nivou. Planiranje budžeta opština ima tendenciju da ponavlja preliminarno planiranje budžeta, bez ikakve realne procene potreba građana za socijalnim uslugama. Štaviše, ovo planiranje ne uzima u obzir potrebe CSR i NVO koje pružaju socijalne usluge u opštinama. Do danas, nijedna opština nije identifikovala potrebe i planirala budžet na osnovu ovih potreba. S druge strane, čak i u slučaju zahteva CSR, budžetom dodeljenim za ove centre upravlja ODZSZ i ne prenosi se na CSR.

⁶² Intervju sa Adelinom Sahiti, direktorkom socijalne zaštite, opština Priština, 14. mart 2022.godine

⁶³ Intervju sa Durimom Bikajem, službenikom za socijalne usluge, Opštinska direkcija za zdravstvo i socijalnu zaštitu, opština Kamenica, 19. april 2022.godine

Kapaciteti centara za socijalni rad u pružanju socijalnih usluga

Za razliku od 2020. godine kada zbog obima posla tokom pandemije Covid-19 i ograničenog broja zaposlenih fokus rada nije bio direktno na pružanju socijalnih usluga. U 2021. godini došlo je do prilagođavanja u situaciji pandemije i rad je naravno nastavljen. Uprkos tome, stručno osoblje za socijalne usluge je i dalje malo i nesrazmerno sa brojem slučajeva u potrebi.

Mali broj službenika je naveden kao glavni izazov u centrima za socijalni rad. U CSR u Prištini ima ukupno 13 službenika socijalnih usluga. Ovo je veoma mali broj u poređenju sa brojem slučajeva kojima su potrebne socijalne usluge u ovoj opštini.⁶⁴



U CSR u Prištini je čak i 2021. godine bio slučaj kada je 230 aktivnih slučajeva vodio samo jedan službenik za socijalne usluge, što je suprotno minimalnim standardima.

U opštini Prizren tokom 2021. godine bilo je 11 službenika za socijalne usluge, od kojih su tri otišla u penziju, dok njihova radna mesta još uvek nisu popunjena novim radnicima. Prosečan broj slučajeva koje obrađuje službenik socijalne usluge u CSR u Prizrenu je 170 slučajeva.

Takođe, u Centru za socijalni rad u Peći smatraju da je broj socijalnih radnika veoma mali. U ovom CSR trenutno radi sedam socijalnih radnika.⁶⁵ U Centru za socijalni rad u Kamenici, takođe zbog prirode opštine u kojoj žive neke zajednice, postoji velika preopterećenost predmeta i mali broj osoblja. Direktorka CSR kaže da Centru nedostaju dva službenika za socijalne službe, ali Opština još nije raspisala konkurs za popunjavanje ova dva radna mesta.⁶⁶

Zbog ograničenih ljudskih i finansijskih resursa, socijalne usluge su fokusirane na pružanje usluga hitne zaštite i nedostaju usluge prevencije i reintegracije, koje su od suštinskog značaja za dobrobit dece i osoba u potrebi. Štaviše, za neku od dece ili lica kojima su potrebne socijalne usluge sistem ne pruža nikakve usluge, kao što su deca ili osobe žrtve narkomanije, deca koja se bave teškim radom itd.

⁶⁴ Intervju sa Blerimom Šabanijem, direktorom Centra za socijalni rad u opštini Priština, 11. februar 2022.godine

⁶⁵ Intervju sa Dritom Kukaj, direktorkom Centra za socijalni rad u opštini Peć, 04.03.2022.godine

⁶⁶ Intervju sa Rifatom Hajdarijem, direktorom Centra za socijalni rad u opštini Kamenica, 10.02.2022.godine

Izveštaj praćenja KOMF-a ukazuje da su CSR i tokom 2021. godine nastavili da imaju reaktivan pristup u pogledu merenja ugroženosti u opštinama u kojima deluju. Nijedan CSR u opštinama predmet praćenja nije imao priliku i kapacitet da izađe na teren i proceni građane u potrebi.

Na osnovu podataka praćenja, ne poštuje se princip multidisciplinarnog rada, koji je osnovni princip za CSR, jer CSR nemaju profesionalce iz različitih oblasti propisanih zakonom kao službenike socijalne usluge, psihologe, pedagoge, sociologe i pravnike. Službenici socijalnih usluga nisu profilisani i stoga rade sa svim subjektima i kategorijama kojima je potrebna.

Pored potreba za finansijskim i ljudskim kapacitetima, osoblju CSR i drugim pružaocima socijalnih usluga potrebno je dalje stručno usavršavanje.

- Kao i prethodne dve godine, nije postojao godišnji plan obuke koji je izradio MFRT, uprkos činjenici da je zahtev minimalnih standarda održavanje redovnih godišnjih obuka za svaku kategoriju. Pored toga, ne postoje akreditovane usluge obuke za socijalne usluge.

Takođe, nalazi praćenja pokazuju da CSR nisu pripremljeni za planiranje i upravljanje budžetom za socijalne usluge. U svim opštinama postoji nedostatak aktivnosti izgradnje kapaciteta za planiranje i upravljanje budžetom, nedostatak procene potreba na dotičnim teritorijama, kao i odgovarajuća saradnja između CSR i ODZSZ za izradu zajedničkog planiranja budžeta, u skladu sa ovim potrebama.

S obzirom na to da se nakon sprovođenja Posebnog granta za socijalne usluge očekuje transfer budžeta na CSR, oni treba da budu spremni da preuzmu nadležnosti za planiranje i upravljanje budžetom za pružanje socijalnih usluga.

- Ni u jednoj od opština predmet praćenja nije bilo slučajeva da je zahtev Centara za socijalni rad uzet u obzir od ODZSZ. Štaviše, predstavnici CSR su izjavili da ih opštine ne konsultuju prilikom planiranja budžeta za socijalne usluge.



IZVEŠTAVANJE

IZVEŠTAVANJE

Prema podacima praćenja, još uvek ne postoje jasni protokoli i posebni oblici izveštavanja za sve pružaoce socijalnih usluga.

Kao i prethodne dve godine, intervjuisani su izjavili da izveštavaju i na centralnom i na opštinskom nivou, podnoseći na taj način različite izveštaje MFRT i ODZSZ. Na oba nivoa, pružaoce usluga pružaju redovno periodično izveštavanje o slučajevima. ODZSZ izveštava o opštim informacijama u vezi s vrstama kupaca, uslugama, izazovima CSR, itd. U međuvremenu, u MFRT, CSR nastavljaju da izveštavaju detaljne podatke o obrađenim slučajevima. Mnogi pružaoce socijalnih usluga smatraju da rade dvostruki posao prijavljivanjem na oba nivoa. Ali prema Makfirete Shamolli iz CSR-a u Lipljanu, mora se obezbediti primena važećih odredaba ZSPU u pogledu načina godišnjeg izveštavanja, na oba nivoa vlasti. Bashkim Rakaj iz CSR u Prizrenu, smatra da CSR nemaju obavezu da izveštavaju MFRT, pošto je decentralizacijom usluga opština (ODZSZ) je ta koja treba da izveštava MFRT.⁶⁷

Direktor Odeljenja za socijalnu i porodičnu politiku Mentor Morina smatra da je nejasna podela nadležnosti dovela do preklapanja izveštavanja. Prema njegovim rečima, da bi regulisalo pitanje izveštavanja, ministarstvo je donelo podzakonski akt. Uopšteno, predstavnici opština predmet praćenja smatraju da bi pitanje izveštavanja trebalo regulisati novim zakonom ili administrativnim uputstvima, kako bi se izbeglo preklapanje rada i regulisanje linije izveštavanja.

Čak i nakon 12 godina od pokretanja procesa decentralizacije, CSR nerado dele podatke sa opštinom koja je već direktno odgovorna za pružanje usluga na njenoj teritoriji, a pri tome sačinjava detaljne izveštaje ministarstvu.

Ono što intervjuisani smatraju problematičnim jeste komunikacija i saradnja između Ministarstva finansija, rada i transfera i opštinskih direkcija za zdravstvo i socijalnu zaštitu. Na osnovu obavljenih intervjua, postoji više saradnje između CSR i MFRT nego između ODZSZ i MFRT. Postoji veliki komunikacijski jaz između centralnog i opštinskog nivoa. Više je nego neophodno regulisati izveštavanje horizontalno i vertikalno, standardizovati formulare za izveštavanje i deliti podatke, vodeći računa o očuvanju poverljivosti.

⁶⁷ Intervju sa Makfirete Shamolli iz CSR u Lipljanu i Bashkim Rakajem iz CSR u Prizrenu, 10. februar 2022. godine.

Što se tiče izveštavanja pružalaca iz nevladinog sektora, NVO su navele da ne postoji linija izveštavanja ni na centralnom ni na opštinskom nivou, u slučajevima kada nisu finansirani od strane javnih institucija. U većini slučajeva, predstavnici nevladinih organizacija koje pružaju socijalne usluge, tokom praćenja su naveli da ih finansiraju nevladini donatori, pa se prijavljivanje vrši samo donatorima.

Još jedno nejasno pitanje ostaje zaštita ličnih podataka korisnika. Pružaoci usluga su nejasno da li se podaci o korisnicima mogu deliti sa opštinom, tačnije sa Upravom za socijalnu zaštitu.

Što se tiče tehničkog dela, baza podataka za socijalne usluge kojom upravlja MFRT i dalje nije digitalizovana i podaci se šalju fizički preko USB-a ili elektronskim putem emajla.



**INSPEKCIJA
SOCIJALNIH USLUGA**

INSPEKCIJA SOCIJALNIH USLUGA

Prema Administrativnom Uputstvu br. 17/2013, njen član 19 "Praćenje i inspekcija", praćenje i inspekciju vrši centralni nivo, tako da mandat za praćenje i inspekciju socijalnih usluga ostaje u nadležnosti Odeljenja za socijalnu i porodičnu politiku (DPSF) u okviru MFRT-a..

- Jedinica za praćenje i inspekciju u okviru MFRT-a je u 2021. godini izvršila ukupno pet inspekcijskih nadzora, koje su izvršila ukupno dva službenika u ovoj Jedinici. U 2020. godini bila su tri inspektora, ali zbog odlaska jednog službenika sada su ostala samo dva jer posao nije popunjen.

Jedinica za praćenje i inspekciju suočava se sa operativnim problemima, kao što su mali broj inspekcijskih službenika, minimalni uslovi rada, nedostatak profesionalne obuke osoblja i nedostatak uputstava za inspekciju. Prema ocjeni službenika ove Jedinice, broj inspekcijskih službenika trebalo bi povećati na sedam lica za potrebe Jedinice.

Ova jedinica je odgovorna za inspekciju oko 40 CSR u 38 opština, Specijalni institut u Štimlju, Dom za decu u zajednici u Štimlju, Dom za stara lica u Prištini, Prihvatilište za zaštitu žrtava trgovine ljudima u Lipljanu, domovi sa Domovi za osobe sa invaliditetom u zajednici u 12 opština, domovi za stara lica u zajednici u četiri opštine i 48 licenciranih nevladinih organizacija koje pružaju socijalne usluge.

Drugi problem inspekcijske funkcije odnosi se na utvrđivanje mandata i nadležnosti ove Jedinice. Prema višem službeniku za nadzor i inspekciju u MPFT, Fitore Rexhaj, Jedinica za praćenje i inspekciju socijalnih i porodičnih usluga treba da bude odvojena i nezavisna od sadašnjih odeljenja, i da se uspostavi kao nezavisno inspekcijsko telo. Ona smatra da sadašnje funkcionisanje Jedinice za praćenje i inspekciju može predstavljati sukob interesa jer u mnogim slučajevima ta jedinica vrši inspekciju svojih odeljenja. Prema njenim rečima, treba da se podeli nadzor i da se sadašnja Jedinica transformiše u Jedinicu za inspekciju socijalnih usluga. Iako naziv ove jedinice sadrži naziv „monitoring“, ova Jedinica tokom 2021. godine nije sprovodila proces praćenja socijalnih usluga, jer praćenje vrše nadležni službenici po službenoj dužnosti za određene socijalne usluge (kategorije) u okviru Odsek za socijalne usluge (OSU) i Odsek za osobe sa invaliditetom i starije osobe (OSISO) u Odeljenju za socijalnu i porodičnu politiku (OSPP).

Međunarodna praksa pokazuje da praćenje i inspekciju pružalaca socijalnih usluga treba razdvojiti i vršiti dva različita organa i bilo bi efikasnije da redovno praćenje vrši opština, a redovnu inspekciju Ministarstvo.

U okviru Stava objavljenog 2020. godine o novom Zakonu o socijalnim i porodičnim uslugama, KOMF je preporučio da se izvršni mandat inspekcije i nadzora utvrdi novim Zakonom o socijalnim i porodičnim uslugama. Konkretno, preporučuje se da se odvoje funkcije inspekcije i nadzora, posebno nadzor koji treba da vrše odgovorni službenici u odgovarajućim odeljenjima po službenoj dužnosti u DPSF-u i na opštinskom nivou, dok inspekciju sa izvršnim ovlašćenjima treba da obavlja centralna nivo. Štaviše, KOMF je preporučio transformaciju jedinice za unutrašnju inspekciju u jedinicu ili agenciju van ministarstva, što bi uticalo na nezavisnu inspekciju da proceni kvalitet pružanja usluga i da administrira licenciranje.

Takođe, sadašnja Jedinica za inspekcijske poslove koja djeluje u okviru MFRT-a nema izvršna ovlašćenja i samim tim nema mogućnost da izriče mjere, novčane kazne i sankcije. Shodno tome, preporuke koje je dala ova jedinica ostaju nesprovedene. Ovo je zbog nedefinisanja inspekcijske uloge u Zakonu o socijalnim i porodičnim uslugama, gde Jedinica za inspekciju nema izvršni mandat.

Trenutno funkcionisanje Jedinice za praćenje i inspekciju u okviru MFRT-a može biti sukob interesa jer u mnogim slučajevima jedinica vrši inspekciju svojih odeljenja. Iz tog razloga, treba izvršiti podjelu inspekcijskih i nadzornih funkcija, posebno praćenje sa opštinskog nivoa, dok inspekciju sa izvršnim nadležnostima treba izvršiti sa centralnog nivoa.

Ne postoji dosledan mehanizam na Kosovu sa izvršnim ovlašćenjima koji bi obezbedio transparentnost i odgovornost u vezi sa pružanjem socijalnih usluga na Kosovu.

PRAĆENJE SOCIJALNIH USLUGA

Trenutno, praćenje vrše nadležni službenici po službenoj dužnosti za određene socijalne usluge (kategorije) u okviru odgovarajućih odeljenja u Odeljenju za socijalne i porodične politike (OSPP).

Na osnovu obavljenih intervjua, trenutno ne postoji odgovarajući sistem praćenja socijalnih usluga od strane opštinskih direkcija. Opštine nemaju alate i kapacitete za praćenje. Praćenja se obično vrši kroz posete, izveštaje o radu ili sastanke.

Ni u jednoj od sedam opština predmet praćenja nije sproveden odgovarajući proces praćenja socijalnih usluga, bilo u javnom, bilo u nevladinom sektoru. Predstavnici nevladinog sektora su naveli da posebno u slučajevima kada nemaju projekat ili ugovor sa opštinom, ne preuzimaju inicijativu ni za posetu, ni za praćenje.⁶⁸ S tim u vezi, predstavnici opštinskih direkcija za zdravstvo i socijalnu zaštitu su naveli da se praćenje vrši kroz posete, izveštaje i razne sastanke sa pružaocima usluga. Međutim, osim opštine Priština, svi ispitanici su izjavili da ne postoji odgovarajući monitoring u smislu sprovođenja redovnog procesa praćenja. U međuvremenu, direktor socijalnog staranja u Prištini je rekao da DMS imenuje tim, koji vrši sistematske posete korisničkim NVO-ima da izbliza vidi implementaciju i napredak aktivnosti. Glavni razlozi za nesprovođenje procesa praćenja, prema njima su nedostatak ljudskih i finansijskih kapaciteta za ovo pitanje.

Osim nedostatka praćenja od strane javnih institucija, ni u jednoj od intervjuisanih institucija nema slučajeva da je proces spoljnog praćenja sproveden od strane nevladinog sektora.

- **Prema tome, nijedan od pružalaca socijalnih usluga intervjuisanih od strane javnog i nevladinog sektora, na opštinskom nivou nije sproveden odgovarajući proces praćenja. Takođe tokom intervjua je ustanovljeno da opštine nemaju razvijene instrumente za praćenje.**

⁶⁸ Intervju sa Redžepom Gojnovcijem, izvršnim direktorom NVO ORA Akti, 3. februar 2022.godine

LICENCIRANJE SOCIJALNIH USLUGA

Trenutno, usluge koje pružaju Centri za socijalni rad nisu licencirane, jer važeći Zakon o socijalnim i porodičnim uslugama ne predviđa licenciranje usluga koje pruža javni sektor. KOMF je zahtevao da pored službenika za licenciranje u CSR, treba da budu licencirane i socijalne usluge koje pruža CSR, na osnovu minimalnih standarda. Ovo bi povećalo kvalitet socijalnih usluga koje pružaju CSR i povećalo odgovornost. Dok pružaoci javnih usluga podležu procesu licenciranja.

Tokom 2021. godine MFRT je licencirao 188 službenika i 48 pravnih lica, nevladinih organizacija za pružanje socijalnih i porodičnih usluga.⁶⁹

Prema podacima praćenja, čak i 2021. godine utvrđeno je da još uvek postoje nelicencirane nevladine organizacije koje rade kao pružaoci socijalnih usluga. U pozivima opština za finansiranje analiziranim tokom praćenja, korisnici su bile i organizacije koje pružaju socijalne usluge koje posluju bez dozvole. Direktor za socijalnu i porodičnu politiku u MFRT-u je takođe rekao da takve NVO možda postoje. Oko 300 registrovanih NVO ima misiju pružanja socijalnih usluga, dok je do sada licencirano samo 50 NVO. On je najavio da je krajem 2020. godine promenjen pravni okvir za licenciranje pojedinačnih provajdera i nevladinih organizacija. Tako je ovim izmenama stvorena mogućnost licenciranja privatnih preduzeća, kao i precizirana lista socijalnih usluga, gde su socijalne usluge grupisane u ukupno 35 usluga.⁷⁰

⁶⁹ Podatke dostavio Mentor Morina, direktor Sektora za socijalnu i porodičnu politiku, Ministarstvo finansija, rada i transfera, 12.04.2022. godine

⁷⁰ Intervju sa Mentorom Morinom, direktorkom Odeljenja za socijalnu i porodičnu politiku, Ministarstvo finansija, rada i transfera, 28.02.2022.godine



ZAKLJUČAK

ZAKLJUČAK

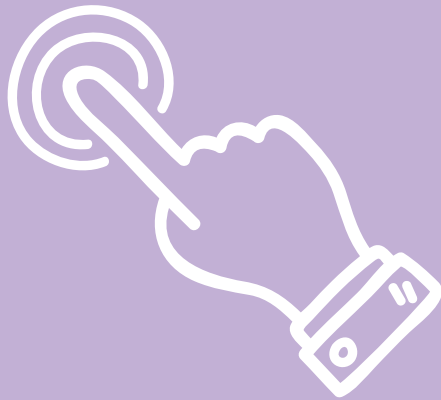
Izveštaj praćenja "Socijalne usluge, bliže građaninu" o procesu decentralizacije socijalnih usluga za 2021. godinu, potvrđuje da ovaj proces nije u potpunosti sproveden u 2021. godini. Na osnovu izveštaja, tri glavna razloga za nesprovođenje ovog procesa su politička volja, situacija pandemije koju je stvorila pandemija Covid-19 kao i političke promene u zemlji.

Glavni izazov svih pružalaca socijalnih usluga i dalje je regulisanje održivog finansiranja socijalnih usluga. Na Kosovu finansiranje socijalnih usluga ostaje slobodnom voljom opština, koje prema izveštaju o praćenju nisu dale prioritet socijalnim uslugama ni u 2021. godini. Jedini izuzetak je opština Priština, koja je imala povećanje budžeta za socijalne usluge u poslednje tri godine. Rešenje za obezbeđivanje finansiranja socijalnih usluga procenjuje se kroz uspostavljanje i sprovođenje Posebnog granta za socijalne usluge, za koji se očekuje da će se primenjivati stupanjem na snagu Zakona o finansijama lokalne samouprave.

Dva glavna zakona od kojih se očekuje da će uticati na sprovođenje procesa decentralizacije, Zakon o finansijama lokalne samouprave i Zakon o socijalnim i porodičnim uslugama, nisu usvojeni ni 2021. godine, iako su finalizovani. Drugi problem ostaje nepostojanje održive šeme ugovaranja socijalnih usluga koje pruža nevladin sektor, što bi uticalo na pružanje održivih i kvalitetnih socijalnih usluga.

Kapaciteti opština za upravljanje i pružanje socijalnih usluga i dalje su deficitarni kao i prethodne dve godine. Uprkos preporukama civilnog društva, ali i samih pružalaca usluga, nije došlo do povećanja broja ljudskih i finansijskih kapaciteta u opštinama.

Snošenje odgovornosti je i dalje na niskom nivou zbog nedostatka jasne definicije nadzornih i inspeksijskih uloga, kao i zbog nedostatka izvršnih ovlašćenja Jedinice za inspekciju. Opštine nemaju instrumente ili kapacitete da sprovedu procese praćenja za pružaoce usluga.



PREPORUKE

PREPORUKE

Preporuke Vladi i Ministarstvu finansija, rada i transfera:

- Usvojiti što je pre moguće Zakon o socijalnim i porodičnim uslugama da reguliše pitanja kao što su: Podela odgovornosti institucija na centralnom i opštinskom nivou; Uspostavljanje otvorene šeme za pružanje socijalnih usluga između javnog, nevladinog i privatnog sektora; Podela inspekcijske i nadzorne funkcije između centralnog i opštinskog nivoa, jačanje inspekcijske jedinice kroz davanje izvršnih ovlašćenja; Transformacija jedinice unutrašnje inspekcije u jedinice van ministarstva, što bi uticalo na nezavisnu inspekciju; Licenciranje socijalnih usluga koje pruža javni sektor.
- Usvojiti što je pre moguće Zakon o finansijama lokalne samouprave i Posebni grant za socijalne usluge kako bi se obezbedilo održivo i pravično finansiranje socijalnih i porodičnih usluga. Ukupan iznos tekućih rashoda za sve kategorije rashoda za CSR i finansiranje rezidencijalnih ustanova je oko 10 miliona evra. Preporučuje se da u prvoj godini primene novog Zakona o finansijama lokalne samouprave (nakon njegovog usvajanja), ukupan iznos izdvojen kroz Specifični grant bude 15 miliona evra, čime se budžet za socijalne usluge povećava za 5 miliona evra.
- Izrada formule za finansiranje socijalnih usluga od strane MFRT-a. Formula finansiranja treba da izvede jediničnu cenu za svakog klijenta za socijalne usluge i treba da uzme u obzir socijalne pokazatelje.
- Uspostavljanje održive šeme od strane MFRT-a za ugovaranje socijalnih i porodičnih usluga od nevladinog sektora. Ugovaranje treba vršiti na ime kupovine usluga za pružanje socijalnih usluga na period od tri godine kako bi se obezbedilo održivo finansiranje i eliminisali vremenski nedostaci. MFRT bi trebalo da poveća minimalni prag finansiranja za socijalne usluge koje pruža nevladin sektor, a finansiranje treba da se zasniva na formuli finansiranja; Istovremeno, trebalo bi izraditi administrativno uputstvo koje bi regulisalo ugovaranje usluga od strane nevladinog sektora.
- Razvoj akreditovanih programa za pružaoce socijalnih usluga u skladu sa minimalnim standardima i zahtevima za licenciranje. Takođe je više nego neophodno napraviti godišnji plan obuke koji je osmislio MFRT i zasnovan na akreditovanim programima

Preporuke za opštine:

- Sprovođenje analize potreba građana za socijalnim uslugama u svakoj opštini, koja bi poslužila kao osnova za planiranje usluga i njihovo budžetiranje.
- Povećati budžet za socijalne usluge, centre za socijalni rad i nevladin sektor.
- Uspostavljanje održive šeme od strane opština za ugovaranje socijalnih i porodičnih usluga od nevladinog sektora. Ugovaranje treba da se vrši u ime nabavke usluga, a ne kroz subvencije. Opštine treba da izrade specifikacije za nabavku/ugovaranje socijalnih usluga od nevladinog sektora i treba da se pridržavaju minimalnih standarda MFRT tokom procesa ugovaranja.
- Ugovaranje samo licenciranih i dokazanih nevladinih organizacija sa svojim iskustvom i stručnošću u pružanju socijalnih i porodičnih usluga kako bi se garantovao kvalitet i profesionalizam u pružanju ovih usluga.
- Izgradnja kapaciteta Direkcija za socijalnu zaštitu za planiranje, upravljanje i praćenje socijalnih usluga. Preporučuje se opštinskim upravama za zdravstvo i socijalnu zaštitu da razviju i profilišu stručni kadar u oblasti socijalnih usluga. U svakoj opštini preporučuje se da u okviru ove direkcije postoji najmanje jedno lice profilisano za upravljanje socijalnim uslugama.
- Razvoj procesa i instrumenata za pravilno praćenje pružalaca socijalnih usluga.
- Ojačanje ODZSZ i CSR za planiranje i upravljanje budžetom. S obzirom na to da se nakon implementacije Posebnog granta za socijalne usluge očekuje transfer budžeta na CSR, oni treba da budu spremni da prihvate nadležnosti za planiranje i upravljanje budžetom za pružanje socijalnih usluga. Planiranje budžeta treba da se zasniva na potrebama građana unutar opštine, potrebi za kvalitetnim socijalnim uslugama, kao i na stručnom usavršavanju pružalaca usluga.
- Izgradnja kapaciteta službenika za socijalne usluge u CSR za pružanje socijalnih usluga. Preporučuje se povećanje njihovog broja kako bi se poštovali minimalni standardi MRSZ-a za broj službenika u odnosu na broj korisnika. Takođe se preporučuje da centri za socijalni rad imaju profesionalce u oblastima koje zahteva zakon, kao što su socijalni radnici, psiholozi, pedagozi, sociolozi i pravnici. Takođe, preporučuje se profilisanje službenika socijalne službe u CSR prema kategorijama korisnika usluga. S obzirom na ograničene ljudske resurse, preporučuje se da se ovaj proces razvija postepeno, progresivno. Kao prva faza, preporučuje se profilisanje službenika socijalne službe za rad sa decom i odraslima.

Preporuke za nevladin sektor:

- Pružanje kvalitetnih usluga za decu i porodice kojima su potrebne socijalne usluge.
- Zagovaranje i mobilizacija za unapređenje procesa koji poboljšavaju zaštitu i socijalne usluge.
- Praćenje i procena od strane nevladinog/privatnog sektora. Pored praćenja i inspekcije od strane javnih institucija, radi povećanja odgovornosti i kvaliteta usluga, preporučuje se eksterno i nezavisno praćenje i evaluacija od strane nevladinog/privatnog sektora.
- Razvoj kampanja za podizanje svesti o značaju socijalnih usluga i uticaju koje one imaju na dobrobit građana.



PRILOZI

PRILOZI

Prilog 1 – Spisak intervjuisanih

1.

Mentor Morina

Odeljenje za socijalnu i porodičnu politiku, MFRT

Direktor Odeljenja za socijalnu i porodičnu politiku

2.

Fitore Rexhaj

Odeljenje za socijalnu i porodičnu politiku, MFRT

Viši službenik za praćenje i inspekciju socijalnih i porodičnih usluga

3.

Jeton Gashi

Odeljenje za budžet, MFRT

Rukovodilac odeljenja za opštinski budžet

4.

Adelina Sahiti

DSZ, Opština Priština

Direktor

5.

Vjollca Kabashi

ODZSZ, Opština Prizren

Direktor

6.

Mimoza Shala Kolshi i Hysen Sllamniku

ODZSZ, Opština Kosovo Polje

Direktor i službenik za socijalne službe

7.

Shkëlzen Hajdini

ODZSZ, Opština Lipljan

Direktor

8.

Emira Sallahu

ODZSZ, Opština Uroševac

Rukovodilac Sektora za socijalnu zaštitu

9.

Durim Biqkaj

ODZSZ, Opština Kamenica

Službenik za socijalne usluge

10.

Blerim Shabani

CSR, Opština Priština

Direktor

11.

Bashkim Rakaj and Avni Ademaj

CSR, Opština Prizren

Službenik za socijalni rad i V.D. Direktora

12.

Drita Kukaj

CSR, Opština Peć

Direktor

13.

Abaz Gjigoli

CSR, Opština Kosovo Polje

Direktor

14.

Makfirete Shamolli

CSR, Opština Lipljan

Direktor

15.

Adelina Rexhepi

CSR, Opština Uroševac

Direktor

16.

Rifat Hajdari

CSR, opština Kamenica

Direktor

17.

Ermira Shabani

Down Syndrome Kosova (NVO), Opština Priština

Menadžer programa nacionalne službe u DSK

18.

Aida Topanica

Autizmi (NVO), Opština Priština

Rukovodilac terapijskog rada

19.

Teuta Abrashi

MVPT (NVO), Opština Priština

Izvršni direktor

20.

Liridona Zogaj

Centar dnevnog boravka Pema

Izvršni direktor

21.

Rexhep Gojnovci

ORA - Akti (OJQ), Opština Kosovo Polje

Izvršni direktor

22.

Xhemile Murseli

Handikos (NVO), Opština Uroševac

Izvršni direktor

23.

Hyrmete Morina

Handikos (OJQ), Opština Kamenica

Izvršni direktor

24.

Besime Tusha

NOPM (OJQ), Opština Kamenica

Izvršni direktor

Prilog 2 – Upitnici za praćenje procesa decentralizacije:

■ Upitnik za Odeljenje za socijalne i porodične politike – Ministarstvo finansija, rada i transfera

1. Da li je bilo promena ili napretka u sprovođenju procesa decentralizacije u odnosu na 2020. godinu?
2. Koliko je pandemija Covid-19 uticala na sprovođenje procesa decentralizacije, uključujući zakonodavne inicijative, procese ili projekte pokrenute ranije?
3. Koje su glavne promene koje se očekuju od dva nova zakona: Zakona o socijalnim i porodičnim uslugama i Zakona o finansijama lokalne samouprave, u oblasti socijalnih usluga?
4. Da li smatrate da postoji potreba za obukom, radionicama za pružaoce usluga na opštinskom nivou o novinama koje proizilaze iz Zakona o socijalnim uslugama?
5. Da li je budžet za socijalne usluge decentralizovan 2021. godine?
6. Da li mislite da će ovaj proces biti rešen kroz specifični grant?
7. U kojoj fazi je proces izrade formule finansiranja, odnosno izvođenja cene usluga po jedinici u 2021. godini?
8. Koliko pružalaca socijalnih usluga je trenutno licencirano na Kosovu?
9. Da li postoje pružaoци socijalnih usluga koji pružaju usluge bez licence?
10. Da li bi CSR u budućnosti trebalo da imaju licencu za pružanje socijalnih usluga? Ako jeste, objasnite zašto.
11. Kako se budžet izdvaja centrima za socijalni rad i nevladinim organizacijama koje pružaju socijalne usluge?
 - Da li postoje jasni kriterijumi i ako da, koji su?
12. Da li je raspisan poziv za finansiranje socijalnih usluga za 2021. godinu, ako u kom mesecu, koliko je bilo predviđeno za finansiranje socijalnih usluga i koliki je broj NVO koje su imale koristi od ovog poziva?
13. Finansiranje putem subvencija pokazalo se kao neprikladan oblik finansiranja socijalnih usluga. Da li ministarstvo planira da razvije održivu šemu finansiranja kroz nabavku usluga na period od tri godine, s obzirom da je to predviđeno planom Vlade 2021-2025?
14. Da li je Ministarstvo ili neka druga institucija izradila/kreirala akreditovane programe za stručno usavršavanje pružalaca socijalnih usluga??
 - Koliko je potrebno razviti akreditovane programe za pružaoce socijalnih usluga?
15. Kakav je način komunikacije ili internog izveštavanja između Ministarstva, ODZSZ, CSR i drugih NVO koje pružaju socijalne usluge i kako je komunikacija funkcionisala tokom perioda pandemije?

16. Da li postoji plan od strane MFRT da reši identifikovani problem u vezi izveštavanja i komunikacije između centralnog i opštinskog nivoa (uključujući izveštavanje NVO) i da li se očekuje da će MRSZ izraditi administrativno uputstvo ili protokol za izveštavanje?

■ **Upitnik za Odeljenje za socijalne i porodične politike – Ministarstvo finansija, rada i transfera, Jedinica za praćenje i inspekciju socijalnih usluga**

1. Uopšteno, da li je bilo ikakvih promena ili napretka u pogledu praćenja i inspekcije, u poređenju sa 2020?
2. Koliko je pandemija Covid-19 uticala na proces inspekcije i da li je bilo poteškoća tokom inspekcije i da li je bilo olakšanja/poboljšanja tokom 2021?
3. Da li ste imali uputstva od Ministarstva zdravlja u vezi sa funkcionisanjem socijalnih službi tokom pandemije i koliko je bilo potrebno
4. Koje radnje je ministarstvo preduzelo da poboljša praćenje i inspekciju?
5. Da li se od novog Zakona o socijalnim i porodičnim uslugama očekuju promene ili inovacije u oblasti praćenja i inspekcije socijalnih usluga na Kosovu?
6. Kako se vrši licenciranje pružalaca socijalnih usluga i koji su kriterijumi za licenciranje?
7. Koliko pružalaca socijalnih usluga ima licencu na Kosovu?
8. Da li postoje pružaoci socijalnih usluga koji pružaju usluge bez licence?
9. Da li CSR treba da imaju licencu za pružanje socijalnih usluga u budućnosti? Ako jeste, objasnite zašto.
10. Da li Ministarstvo ima nadzornu ulogu u odnosu na socijalne usluge??
11. Ako jeste, kako se vrši praćenje?
12. Ako ne, da li treba da postoji uloga nadgledanja?
13. Koje su potrebe Odeljenja za inspekciju socijalnih i porodičnih usluga?
14. Koliki je trenutni broj inspektora socijalnih službi za celo Kosovo?
15. Koliko puta godišnje se sprovodi redovan proces inspekcije u opštinama Kosova?
16. Koliko puta je vršena redovna inspekcija u kosovskim opštinama tokom 2021. godine i kako je bila inspekcija?
17. Kakav je način interne komunikacije između Ministarstva, ODZSZ, CSR i drugih NVO koje pružaju socijalne usluge?
 - Da li postoje obrasci (protokoli) izveštavanja?
 - U kojim vremenskim periodima se vrši izveštavanje?
 - Ako postoje protokoli, da li se oni poštuju?

■ Upitnik za Ministarstvo finansija, rada i transfera – Odeljenje za budžet

1. Da li je budžet za socijalne usluge decentralizovan i koji je trenutni oblik finansiranja socijalnih usluga tokom 2021. godine?
2. Koliki je iznos budžeta izdvojen za socijalne usluge za 2021. godinu u okviru budžeta Republike Kosovo?
3. Da li je postojala politička volja od strane Ministarstva da se reši problem finansiranja socijalnih usluga, kreiranje Posebnog granta za socijalne usluge? (razjasniti)
4. Do koje faze je došao proces izrade Zakona o finansiranju lokalne samouprave?
5. Koliko su pandemija Covid-19, kao i republički i lokalni izbori, uticali na usvajanje Zakona o finansiranju lokalne samouprave?
6. Koje je pravo rešenje za decentralizaciju budžeta socijalnih usluga?
7. Možete li pokazati kako bi Specijalni grant za socijalne usluge pomogao da se reši problem decentralizacije budžeta za socijalne usluge?
 - a) Koliki će biti iznos budžeta koji će biti izdvojen u okviru posebnog granta za socijalne usluge?
 - b) Da li imate komentare na formulu finansiranja?
 - c) Kada se očekuje da Komisija za grantove odobri određeni grant, kako bi on stupio na snagu?
8. Koji je način komunikacije ili internog izveštavanja između Ministarstva finansija, MRSZ-a i opština?
9. Kakva je saradnja između centralnog, lokalnog nivoa i NVO?

■ Upitnik za opštinski nivo (opštine / ODZSZ):

1. Do koje faze je stigao proces decentralizacije socijalnih usluga na Kosovu?
2. Uopšteno, da li je bilo promena ili napretka u sprovođenju procesa decentralizacije u odnosu na 2020. godinu?
3. Koliko je pandemija Covid-19 uticala na sprovođenje procesa decentralizacije, uključujući zakonodavne inicijative, procese ili projekte pokrenute ranije?
4. Da li je došlo do povećanja potražnje za socijalnim uslugama kao rezultat pandemije, i ako jeste, kako je DHSV odgovorio na takve potrebe?
5. Da li se pristup socijalnim uslugama poboljšao tokom 2021?
6. Da li su postojala jasna ili konkretna uputstva Ministarstva zdravlja za pružanje socijalnih usluga tokom pandemije?
 - Ako jeste, kakva su bila uputstva?

7. Da li su nadležnosti jasno definisane između centralnog i lokalnog nivoa u vezi sa procesom decentralizacije? (razjasniti)
8. Da li je postojala politička volja opštine da sprovede proces decentralizacije? (razjasniti)
9. Da li je budžet za socijalne usluge decentralizovan?
 - 9.1 Koje je pravo rešenje za decentralizaciju budžeta za socijalne usluge?
 - 9.2 Da li mislite da će ovaj proces biti rešen kroz poseban grant?
 - a) Ako da, objasnite kako bi ovaj grant pomogao da se reši problem decentralizacije budžeta za socijalne usluge?
 - b) Ako ne, koje bi bilo odgovarajuće rešenje za decentralizaciju budžeta socijalnih usluga?
10. Da li je Opština raspisala poziv za finansiranje socijalnih usluga u 2021. godini, ako je to bio iznos, koliko je NVO dodeljeno i u kom mesecu je raspisan?
11. Kako se budžet izdvaja za NVO koje pružaju socijalne usluge?
 - 11.1 Kako opštine ugovaraju socijalne usluge?
 - 11.2 Da li postoje jasni kriterijumi i ako da, koji su (lista)?
 - 11.3 Kako su postavljeni prioriteti i kriterijumi u okviru poziva za finansiranje socijalnih usluga?
 - 11.4 Da li opština redovno objavljuje pozive za ugovaranje socijalnih usluga od strane NVO?
12. Da li vi kao opština imate tačne podatke o broju ljudi kojima je potrebna pomoć u vašoj opštini?
 - 12.1 Kako se dobijaju ove informacije?
13. Da li ODZSZ ima ljudske kapacitete, kvalifikovane i iskusne ljudske resurse za socijalne usluge?
 - 13.1. Koliki je broj osoblja u ODZSZ?
 - 13.2. Koji su njihovi profili (profesije)?
14. Da li ODZSZ prati rad institucija koje pružaju socijalne usluge (uključujući CSR i NVO)?
 - 14.1. Ako da, kako se vrši praćenje?
15. Da li ODZSZ i CSR imaju kapacitete za izradu budžetskog planiranja (zahteva) za socijalne usluge?
 - 15.1 Ko podnosi budžetski zahtev opštini?
 - 15.2 Da li Direkcija i CSR imaju kapacitete u vezi sa procedurama nabavke za ugovaranje socijalnih usluga?
 - 15.3 Da li CSR ima kapacitet da upravlja budžetom?
16. Koji je način interne komunikacije između Ministarstva, DZSR, CSR i drugih NVO koje pružaju socijalne usluge?
 - 16.1 Da li postoje obrasci (protokoli) izveštavanja?

16.2 U kom vremenskom periodu se vrši izveštavanje?

16.3 Ako postoje protokoli, da li se oni poštuju?

17. Da li mislite da bi CSR trebalo da šalju iste izveštaje slučajeve MRSZ-u i ODZSZ-u?

Za nove direktore:

1. Koje će biti konkretne promene koje ćete doneti u ovoj Direkciji?
2. Koliko osoblje ima znanja o socijalnim uslugama i da li postoji posebno osoblje za socijalnu zaštitu?
3. Da li planirate da organizujete istraživanje na terenu o potrebama građana kojima su potrebne socijalne usluge?
4. Da li imate konkretan plan za organizovanje socijalnih usluga u opštini?

■ Upitnik za centre za socijalni rad:

1. Uopšteno, da li je bilo promena ili napretka u sprovođenju procesa decentralizacije u odnosu na 2021. godinu?
2. Koliko je pandemija Covid-19 uticala na sprovođenje procesa decentralizacije, uključujući zakonodavne inicijative, procese ili projekte pokrenute ranije?
3. Da li je došlo do povećanja potražnje za socijalnim uslugama kao posledica pandemije u drugoj godini pandemije, i ako jeste, kako je CSR odgovorio na takve potrebe?
4. Da li ste imali jasna i konkretna uputstva Ministarstva zdravlja za pružanje usluga tokom pandemije?
5. Da li su nadležnosti između centralnog i lokalnog nivoa jasno definisane u vezi sa procesom decentralizacije? (razjasniti)
6. Da li je postojala politička volja od strane Ministarstva i Opštine za sprovođenje procesa decentralizacije? (razjasniti)
7. Da li je budžet za socijalne usluge decentralizovan?
 - 7.1. Koje je pravo rešenje za decentralizaciju budžeta socijalnih usluga?
 - 7.2. Da li mislite da će se ovaj proces rešiti kroz poseban grant?
 - a) Ako da, objasnite kako bi ovaj grant pomogao da se reši problem decentralizacije budžeta za socijalne usluge?
 - b) Ako ne, koje bi bilo pravo rešenje za decentralizaciju budžeta za socijalne usluge?
8. Koliki je iznos izdvojen za 2021. godinu za socijalne usluge u ovom CSR??
9. Koliki je iznos bio opredeljen za 2020. godinu za socijalne usluge u ovom CSR?
10. Da li sadašnji budžet pokriva potrebe socijalnih usluga?
 - 10.1 Za koje usluge imate dovoljan budžet (nabrajati)?
11. Da li CSR ima kapacitet za izradu nacрта budžeta za socijalne usluge?
 - 11.1 Ko podnosi budžetski zahtev opštini?

- 12 Da li CSR ima kapacitet da upravlja budžetom za socijalne usluge?
- 12.1 Da li mislite da bi CSR trebalo da ima svoj bankovni račun i da upravlja budžetom, ili da budžetom upravlja opština (DSMS)?
 - 12.2 Da li CSR ima finansijera?
- 13 Koji je način interne komunikacije između Ministarstva, ODZSZ, CSR i drugih NVO koje pružaju socijalne usluge?
- 13.1 Da li postoje obrasci (protokoli) izveštavanja?
 - 13.2 U kojim vremenskim periodima se vrši izveštavanje?
 - 13.3 Ako postoje protokoli, da li se oni poštuju?
 - 13.4 Koji izveštaji se podnose ODZSZ -u, a šta MRSZ-u (objasniti)?
- 14 Da li smatrate da isti izveštaji o slučajevima treba da se šalju MRSZ i ODZSZ?

■ Upitnik za NVO koje pružaju socijalne usluge:

1. Koje usluge pruža NVO u kojoj trenutno poslujete?
2. Uopšteno, da li je bilo promena ili napretka u vezi sa sprovođenjem procesa decentralizacije, u odnosu na 2021. godinu.
3. Da li je došlo do povećanja potražnje za socijalnim uslugama kao posledica izbijanja pandemije i tokom druge godine pandemije, i ako jeste, kako je NVO u kojoj delujete odgovorila na takve potrebe?
4. Da li ste imali konkretna uputstva od MZ ili MFRT za pružanje socijalnih usluga tokom pandemije? Koji su bili izazovi?
5. Kako se finansiraju socijalne usluge u NVO u kojoj radite?
6. Iz kojih izvora (donatora) trenutno su pokrivena socijalne usluge vaše organizacije?
7. Da li opština raspisuje oglase za finansiranje socijalnih usluga?
8. Ako da, da li ste na vreme obavesteni i da li su kriterijumi za finansiranje jasni?
9. Koliki je bio iznos izdvojen za socijalne usluge na centralnom i opštinskom nivou za 2021. i 2020. godinu?
10. Da li tekući budžet pokriva potrebe socijalnih usluga?
11. Koji bi po vašem mišljenju bio pravi način finansiranja socijalnih usluga za nevladin sektor?
12. Na koji način izveštavate Opštinu, ODZSZ, CSR i MRSZ? (ako prijavljujete)
13. Da li ste imali monitoring/inspekciju od strane opštine?
14. Koji su izazovi i potrebe sa kojima se suočavaju NVO u pružanju socijalnih usluga?

Prilog 3 – Pregledani dokumenti

Pravni okvir:

Zakon br. 03 / L-049 o finansijama lokalne samouprave

Zakon br. 05 / L-108 o dopuni i izmenama zakona br. 03 / L-049 o finansijama lokalne samouprave

Zakon br. 07 / L-001 o budžetskim izdvajanjima za budžet Republike Kosovo 2020

Zakon br. 2003/15 o šemi socijalne pomoći na Kosovu

Zakon br. 04 / L-096 o izmenama i dopunama zakona br. 2003/15 o šemi socijalne pomoći na Kosovu

Zakon br. 02 / L-17 o socijalnim i porodičnim uslugama

Zakon br. 04 / L-081 o izmenama i dopunama zakona br. 02 / L-17 o socijalnim i porodičnim uslugama

Zakon br. 03 / L-040 o lokalnoj samoupravi

Sektorska strategija MRSZ 2014 - 2020

Statuti centara za socijalni rad

Koncept dokument o finansijama lokalne samouprave, Ministarstvo finansija

Koncept dokument o socijalnim uslugama, Ministarstvo rada i socijalnog staranja

Izveštaji:

Analiza potreba za kapacitete centara za socijalni rad na Kosovu u oblasti promocije i zaštite prava dece, SOS dečja sela Kosovo, Handikos, oktobar 2020.

Hitna zdravstvena situacija i uticaj pandemije COVID19 na ljudska prava u Republici Kosovo, Ombudsman, 2021. godine

Finansiranje socijalnih usluga, KOMF 2017. godine

Mapiranje sistema zaštite dece u EU, Agencija Evropske unije za ljudska prava

Pravni i fiskalni kontekst i kapaciteti pružalaca socijalnih usluga na Kosovu, Analiza situacije, Save the Children 2018.godine

Indeks zaštite dece, KOMF 2017 i 2018.godine

Budžetska platforma, GAP institut

Izveštaj o napretku Kosova 2021, Kancelarija EU na Kosovu

Izveštaj za 2021, Narodni advokat, 2021. godine

Izazovi centara za socijalni rad na Kosovu tokom pandemije COVID-19, GAP institut, 2021. godine

Organizacije članice KOMF-a: Udruženje za socijalni trening, istraživanje i zagovaranje – AS-TRA, Akcija za majke i decu, BalkanSunflowers Kosovo, Childproof / CIPOF, EducationComes-First – ECF, Inicijativa 6, Zakon o omladinskim organizacijama – Sat, Organizacija za siročad – OFAP, OPFAKKOS, Građanski Program za prava - CRP / K, PL4I International, Kosovski obrazovni centar - KEC, PEMA Dnevni centar, Centar za zaštitu žrtava i prevenciju trgovine ljudima - MVPT, Centar za napredne studije - FIT, Kosovski centar za rehabilitaciju preživelih torture - KRCT, Save the Children, SOS Dečija sela Kosovo, Nada i Dečji dom Kosovo – SDSF, Udruženje za prava pacijenata Kosova – PRAK Kosovo, Udruženje paraplegičara i paralize dece Kosova – HANDIKOS, Terre des hommes, The IdeasPartnership, VoRAE, Javna organizacija za lokalne inicijative i podršku - POLIS, Mreža mirovnog pokreta - NOPM, Centar Društveno-obrazovni SOS vrtić, Nevo koncept, Lavirint centar, Mreža vršnjačkih edukatora (PEN), Down Syndrome Kosova, Organizacija „Autizam“, Handikos Đakovica i Handikos Uroševac.

Koalicija nevladinih organizacija za zaštitu dece

Adresa: Ul. Sejdi Kryeziu, ulaz.1 K.4 br. 14

Tel: +383 (0) 38 220 287

Email: Info@komfkosova.org

Website: www.komfkosova.org



Finansira
Evropska Unija

Implementirao:

